بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ و لقد كرمنا بنى آدم و حملناهم فى البر و البحر و رزقناهم من الطيبات و فضلناهم على كثير ممن خلقنا تفضيلا ﴾ ئيسراء /70.

ئازادی مرۆڤ له ئیسلامدا :

* له بیروبۆچووندا .
* له هه‌ڵبژادرنی ئایین و مه‌زهه‌بدا .
* له نه‌یاریی و ره‌خنه‌گرتندا .
* له نیشته‌جێبوون و گواستنه‌وه‌دا .

بابه‌تێكه بۆ یه‌كه‌م كۆنگره‌ی زانستیی كۆلێجی

خوێندنی ئایینی كۆیه له‌ژێر دروشمی (ئایینی ئیسلام

هه‌مووی مرۆڤایه‌تییه) ده‌رباره‌ی (مافی مرۆڤ له ئیسلامدا)

له‌لایه‌ن به‌رێز مامۆستا (ئه‌حمه‌د كاكه مه‌حموود)

له (20 / 10 / 2005) ز ، ئاماده كراوه

ده‌سپێك :

له دیدی ئایینی پیرۆزی ئیسلامدا ، مرۆڤ خاوه‌ن رۆحێكی زۆر مه‌زن وگرنگه ، زۆر به رێزو به حورمه‌ته، چونكه:

یه‌كه‌م - هه‌ر وه‌كوخوای به‌توانای بالأده‌ست بۆخۆی به‌دیهێناوه، هه‌رئاوا بۆخۆیشی كردوویه‌تی به جێنشین و، ئه‌وه دوای ئه‌وه دێنێ بۆ پیاده‌كردنی عه‌دل وعه‌داله‌ت له‌م دنیایه‌دا: ﴿ وإذ قال ربك للملائكة إنى جاعل فى الأرض خليفة.. ﴾ سووره‌تی (به‌قه‌ره: 30) .

دووه‌م- كاروباری زه‌ویی وئاوه‌دانكردنه‌وه‌ی رووی زه‌ویی - له هه‌موو رۆژ گارێكدا - له رووی پێشه‌سازی وته‌كنه‌لۆجیاو، كشت وكاڵ و، باخ وباخداریی و، مه‌ڕو پاتاڵ و ئاژه‌ڵداریی ، بگره سه‌رجه‌م پێداویستیه‌كانی ژیانی مرۆڤ - خستۆته سه‌رشانی ئه‌و، بۆیه له سووره‌تی (هوود) دا ده‌فه‌رمویٚ: ﴿.. هو أنشأكم من الأرض واستعمركم فيها.. ﴾ واته: ئه‌و خوٚی ئێوه‌ی له زه‌وی به‌دیهێناو، ئاوه‌دانكردنه‌وه‌یشی له ئێوه ویست، ده‌بێ ده‌بێ ئێوه‌ش خۆتان بكۆشن و بزانن بژێویتان له چیدایه، هه‌وڵی بۆ بده‌ن، ولأت و نیشتمان و رۆڵه‌كانی نیشتمانتان،پێویستی به چ كشتێك و، چۆن به‌رووبووی زۆر ده‌بێ و، خاوه‌ن پیت ده‌بێ، ئه‌وه به‌رهه‌م بێنن و به‌و جۆره‌ش په‌روه‌رده‌ی بكه‌ن، وه له سووره‌تی (مولك) دا ده‌فه‌رمویٚ: ﴿ هوالذى جعل لكم الأرض ذلولا فامشوا فى مناكبها و كلوا من رزقه و إليه النشور ﴾ 15/67. واته: هه‌ر خوای گه‌وره‌یه ئه‌م زه‌وییه‌ی بۆ كه‌وی و رامكردون، جا ئێوه‌ش - زۆر به جیددی و لێبڕاوانه - كون و قوژبنی بگه‌ڕێن و، له رۆزیی و بژێوییه‌كه‌ی بخۆن، هه‌ستانه‌وه‌شتان - پاش مردن - هه‌ر بۆلای ئه‌وه، ئه‌وساش له وردوو درشتی كارو كرده‌تان ده‌پرسی.

سێیه‌م- له‌و (رۆح)ه‌ی خوٚی نه‌بێ بزانێ چییه ﴿ و يسألونك عن الروح قل الروح من أمر ربى .. ﴾ گیانی به به‌را كردووه و ده‌یژییه‌نیٚ، ئایه‌تی : ﴿ .. و نفخت فيه من روحى .. ﴾ 72/38. ئه‌وه‌مان پێده‌ڵێت.

چوارەم - هەر بەدەستی خۆی دروستیکردووە، فەرمانی بە فریشتە کردووە ڕێکی بخەن، بەڵکو هەر خۆی و هەر بەدەستی خۆی،س ئایەتی: ﴿ قال يا إبليس ما منعك أن تسجد لما خلقت بيدى..﴾ 75/38. ئەو ڕاستییەمان بۆ دەخەملێنێ.

پێنجەم - لە ڕووی جێ و ڕێی ئەنواو حەوانەوە بۆ بەهەشتی دروستکردووە، ئایەتی: ﴿ و قلنا يا آدم اسكن أنت و زوجك الجنة..﴾ 35/2. ئەوە دەڵێت.

شەشەم - پاکترین جۆری درووستکراوەکانی خوا کە (فریشتە) یە، سوژدەی ڕێزو حورمەتیان بۆ برد: ﴿ وإذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس ..﴾ 34/2.

حەوتەم - خوا بۆخۆی ناوی هەمووشتێکی فێر کرد: ﴿ و علم آدم الأسماء كلها ..﴾ 31/2.

هەشتەم - وای دروستکردووە بتوانێ (خێر) و(شەڕ) لێك بکاتەوە و یەکێکیان بە ئارەزووی خۆی هەڵبژێرێ، وەکو دەفەرموێ: ﴿ إنا هديناه السبيل إما شاكرا و إما كفورا ﴾ 3/76.

نۆیەم - ئەوەندە ژیروبە تەواوای دروستکردووە، تێڕوانین وپشکنینی ئاسمانەکانی لە ئەستۆ ناوە: (أولم ينظروا إلى السماء فوقهم كيف بنيناها وزيناها..) یان دە فەرموێ: (سنريهم آياتنا فى الآفاق وفى أنفسم حتى يتبين لهم أنه الحق..). مرۆڤ لە دید و بۆچونی ئیسلامدا ئەوەیەو،سەد ئەوەندەی تریش، کەوابوو هەر لە بنەڕەتدا وەچاخزادەو وەچەو نەوەی پێغەمبەرەو، صالح وچاك وپاکە.. نەك وەکو مولحید و خوانەناسەکان کە پێیان وایە مەیموونزادەیە!. بێشك هەرگیز مرۆڤێکی دروستکراوی ئاوای‌دەستی خوا، بێماف وهەق وهقوق نابێ و، گشتیشیان لە مافدا یەکسانن ، مرۆڤی سپی پێست و ڕەش پێست و گشت جۆرەکانی تری وەکو یەکن ، مرۆڤی عەرەبیی رەگەزو، کورد رەگەزو سەرجەم رەگەزەکانی تر ، لەبەردەم ئەرك و مافدا چوون یەکن ، سەرۆکی وڵاتێکی ئیمپراتۆر و تاکێکی ئەو وڵاتە لەبەر دەم یاسادا یەکسانن، ئەگەر مافی مرۆڤ ساڵی(1948) لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسەندکرابێ و ڕاگەیەنرابێ، خۆ پێغەمبەری ئیسلام (محمد) بەر لە(1425) ساڵ، مافی مرۆڤی ڕاگەیاندووەو فەرموویەتی: ((كل المسلم عل المسلم حرام: عرضه وماله ودمه)) ڕێگایشی پێداوە کە هەر کەسێك بیەوێ ئەو مافانەی لێ زەوت بکات، جەنگی لە گەڵ بکات، ئەگەر بگاتە کوشتنیش: ((من قاتل دون مالة فهو شهيد، ومن قاتل دون دمة فهو شهيد، ومن قاتل دون عرضه فهو شهيد،ومن قاتل دون مظلمته فهو شهيد)) ئەم فەرموودە ئەگەرچی تایبەتە بەموسڵمانانەوە،بەڵام بێ شك کووشتنی هەر مرۆڤێکی تری غەیرە موسڵمان بە ناهەق و، خواردنی ماڵ وسامانیی و، دەستدرێژی بۆ نامووسی حەرام وقەدەغەیە، ئەوەیە کەخوای میهرەبان دەفەرموێ: ﴿ من أجل ذلك كتبنا على بنى إسرائيل أنه من قتل نفسا بغير نفس أو فساد فى الأرض فكأنما قتل الناس جميعا ومن أحياها فكأنما أحيا الناس جميعا..﴾ مائیدە/32.

کورتتر بڵێین: ئایینی پیرۆزی ئیسلام هەموو مافێکی مرۆڤی دابینکردووە،وە بەرگریشی لێدەکات،خودی ئینسان خۆیی وجەستەیی و تایبەتمەندیەکانی وخێزانیی و، شەرەفیی و ماڵ و سامانی وکەرامەتی و،هەروا ڕێ وشوێنی و، لەهەرجێگایەك نیشتەجێ دەبێ...هتد. بەڕێزان ! ئەمە دەسپێکێك بوو بۆ چوونە ناو تەوەرەی باسەکەمانەوە: (مافی ئازادی مرۆڤ لە ڕووی:

1 - دەر بڕینی بیروو بۆچوون و هەڵبژاردنی ئایین ومەزهەب و، مافی نەیاریی و ڕەخنەگرتن.

2 - مافی نیشتەجێبوون وگواستنەوە. هیوادارم توانیبیتمان- وەکو ڕێخۆشکردنێك- دەرگا لە تەوەرەی باسەکەمان والآ بکەین و ، لێرەوە بچینە ناو باسەکەمان:

ئازادی مرۆڤ لە بیرو بۆچووندا:

ئایینی پیرۆزی ئیسلام ،ئایینی سەربەستیی وئازادیی وچاوپۆشییە، بەبێ دانانی هیچ لەمپەرێك مرۆڤی ئازاد کردووە- لە هەموو بوارێکدا - بە ئازادانە بیربکاتەوەو، ئەم بوونەوەرە هەڵسەنگێنێ و بگەڕێ بۆ دۆزینەوەی بەدیهێنەرەکەی، پاشان بە

دڵنیایی و بەدڵ ئاسوودەیی ، وە دوور لە هەر گوشارێك خۆ تەسلیمی بكات بە خاوەنەكەی ، ئەوساش لە پێناویا تێدەكۆشێ وتەسلیم بە هیچ هێزێكی دەرەكی و لاوەكی نابێت.

بەڵێ یەكەم هەنگاوێك دینی ئیسلام هاویشتی، ئازادكردنی تاك وكۆمەڵ بوو لە بەندایەتیی و كۆیلەیی بۆ دەسەڵاتدارانی دنیا خۆران ، پاشان پێیگوتن هەمووتان لە ئادەمن و،(ئادەم) یش – سلاوی لێ بێ - لە گڵە، كەوابوو لە نێوان وەچەو نەوەكانیدا هەندێكی كوێخا نییەو ، هێندێكیشی ژێر دەستەو رەعیەت ، یان هەندێ ئاغاو، هەندێ نۆكار، یان هەندێ پاشاو، هێندێ بێ شیو و بەندە ،نا، بەڵكو لە بنەڕەتدا كەس لەكەس گەورەتر نییە ، مەگەر بە رەوشتی بەرزو ئەخلاقی شیرین و،خزمەتكردنی دین و وڵات ونیشتمان ، ئەم ئایەتەی بەردەستمان كە دەفەرموێ: ﴿ يأيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عند الله أتقاكم..﴾ ./49/ 13.جەخت لەسەر ئەو راستییە دەكاتەوە. بەڵێ قورئانی پیرۆز هەمیشە خەڵكە بینا وخاوەن هۆشەكان، دنە دەدات بۆ بیر كردنەوە – بە ئازادانە –لە دروستكراوەكانی خوای گەورەو سەرنجدان لێیان كە: ئاخۆ هیچ كەم وكورتیی وناتەواوییەكیان تێدا دەبینن؟ دیارە نابینن، بۆیە دەفەرموێ: ﴿ ماترى فى خلق الرحمن من تفاوت..﴾ مولك/3.دووبارە بۆ تەحەددی كافران و خوا نەناسان دەفەرموێ: ﴿ فارجع البصر هل ترى من فطور. ثم ارجع البصر كرتين..﴾ واتە: حەزدەكەیت جارێكی ترو جارێكی تر بەوردی تەماشا بكە ، ئاخۆ قڵێشێكی تێدایە.. دەسا بچۆ بە ئازادانە بیربكەوەو تەماشاكە ، پاشانیش هەر بە ئازادانە وەڵامی خۆت بدەوە. هەروەك سەركۆنەی ئەوانە دەكات كە بیرو هۆشی خۆیان لە كاردەخەن و بە ئازادانە – لە بەر هەر هۆیەك بێت - بیر ناكەنەوە ، تەماشای ئەوانە بكە كە لە دنیادا خۆیان زەلیلی ژێر دەستی دەسەڵاتداران دەكەن ، چۆن لە قیامەتدا بەیانی هۆكاری تووشبوونی خۆیان دەكەن و دەڵێن: ﴿ وقالوا ربنا إنا أطعنا سادتنا وكبراءنا فأضلونا السبيلا﴾ ئەحزا ب/67. وا تە: ئەی پەروەردگارمان ! ئێمە بیرو بۆ چوونی خۆمانمان نەخستەگەڕ بۆ دۆزینەوەی هەق وراستیی ، - بەڵكو بە كوێرا نە- دوای ئاغاو سەرزلەكانمان كەوتین، دەرەنجام ئەوانیش بەم شێوەیە گومڕاو سەرلێشێواویان كردین. وە لە سوورەتی(مائیدە)شدا بۆ جەخت لە سەر هەمان مەبەست دەفەرموێ : ﴿ وإذا قيل لهم تعالوا إلى ما أنزل الله وإلى الرسول قالوا حسبنا ما وجدنا عليه آباءنا أو لو كان آباؤهم لايعلمون شيئا ولا يهتدون ﴾ 104. واتە: كاتێ پێیان بگوترێ: بەرەو ئەو پەیامە وەرن كەخوا دایبەزاندووە ، وە بەرەو پێغەمبەر وەرن، بی هیچ بیركردنەوەیەك دەڵێن: ئێمە هەر ئەو دین و ئایینەمان بەسە كە باوو باپیرانمان لە سەری بوون، خۆ بێگومان باب وباپیرانیان هیچیان لە راستیی نەدەزانی و، رێگەی هەقیان دەر نەدەكرد! وە لە سوورەتی(ئەعراف) یشدا هاتووە: ﴿ لهم قلوب لايفقهون بها ولهم أعين لايبصرون بها ولهم آذان لا يسمعون بها أولئك كا لأنعام بل هم أضل أولئك هم الغافلون﴾ 179. ئەوانە بوونە جەحەننەمیی ، چونكە دڵیان هەیە پێی بیر ناكەنەوەو،پێی تێناگەن،چاویان هەیە، راستییەكانی پێنابینن، گوێیان هەیە هەقیی پێنابیسن!. مەبەست لەم ئایەتەو دەیان ئایەتی دیكەو فەرمووده ئەمەیەكە: دەبێ مرۆڤ بە ژیرانە بۆخۆی بیركاتەوەو، دەرەنجامی خۆی دیاری بكاو نەهێڵێ وەكو ئەوانە گیرۆدەی دەستی كاری چەوتی خۆی ببێت. خوای دەهندەو دلۆڤان هەموو مرۆڤێك هەڵدەنێت كە زرۆ بە قووڵی و دوور لە هەواو هەوەسی نەفس بیر بكاتەوەو بەراشكاوی گفت وگۆی جیددی بكات لە هەر مەسەلەیەكدا بێتە بەردەستی و شك وگومانێكی تێیدا هەبێ ، جا قورئان پڕە لەو بابەتە ، بۆ نموونە: ﴿ قل إنما أعظكم بواحدة أن تقوموا لله مثنى وفرادى ثم تتفكروا ما بصاحبكم من جنة..﴾ سوورەتی: (سەبا:46) واتە: من هەر ئامۆژگارییەكتان دەكەم، ئێوە یەكە یەكەو دوان دوان بێن لە بەر خوا راستەوەبن و پێكەوە بیر بكەنەوە، چاكیش بزانن هەواڵەكەتان (موحەممەد) هیچ شێتی تێدا نیە. ئەم ئایەتە مرۆڤەكان بە راشكاوی بانگ دەكا بۆ گەڕان بەدوای هەق وراستیداو، بە ئازادانەو دوور لە ژێر وشاری هەر لەمپەرێكدا، بیر بكەنەوەو راستی هەڵبژێرن و بكەونە شوێن مەنهەج و پەیامی ئەقڵ و ژیریی و، بڕیاری خۆتان لە مەڕ هەواڵەكەتانەوە بدەن، بێومانین كەسێك نییە دوودڵ بێت لە فام وهووشیاربی وژیریی هاوەڵەكەتان.

وه دەفەرموێ: ﴿ أفرأيت من اتخذ إلهه هواه وأضله الله على علم..﴾ (جاثية: 23). واتە: ئاخۆ تۆ ئەی پێغەمبەر! ئەو کەست دیتووە کە ئارەزووی خۆی دەپەرستێ؟! ئیتر خوایش ڕێی ڕاستی لێگۆڕی ومۆری نابە سەر دڵیاو لێڵاییشی خستە سەر چاوی ، دیارە ئەگەر هەر ئاوا بیر بکاتەوە قەت ڕاستیی نادۆزێتەوە. لە ئایەتێکی تردا خوای کارزان داوا لە ئیمادارن دەکات کە بە ئازادیی و بیرو بۆچوونی خۆیان و بەشێوەیەکی مەنهەجیانەی ڕاست موناقەشەو لێکۆڵینەوە لە گەڵ بەرامبەرەکەیان بکەن و،دەرفەتیان بدەنێ تا بە ئازادانە بیر بکەنەوەو کامرێبازیان دەوێ هەڵیبژێرن ﴿ أدع إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتى هى أحسن..﴾ نەحل\125. واتە: بە شێوەی ژیرانەو ئامۆژگاری چاك وپەسەند، مەردم بەرەو ڕێگای پەروەردگارت بانگ بکە، وە بە جوانترین شێوە لە گەڵیان بە ئاخفتە.. چونکە بە هێواش و نەرم ونیان ولە سەرخۆ، بەرامبەرەکەت هەست بە حورمەت و ڕێزی خۆی دەکات وباشتریش گوێ دەگرێت وئاسانتر دێتە سەر ڕیی هەق، ئەوساش بە ئازادانە - پاش موناقەشە وتۆیژینەوە کە- ڕاوبۆچوونی خۆی هەڵدەبژێرێ، سەرەڕای ئەمانەش هەرگیز شەریعەتی ئیسلام حوکم وبریاری خۆی ناسەپێنێ بە سەر کەسێکدا بە ئازادانە (ئیقرار)ی نەکردبێ وپێی لێ نەنابێ، تەنانەتی کابرای تۆمەتبار لە بەردەم دادگادا، وە یان پێشتر ئەگەر بە هەڕەشە و تۆقاندن وداپڵۆسان، هاتبێ بە قەولدا، هیچ بریارێکی لە سەر بنیات نانرێ. ئەمەیە کە لە گشت کتێبە فیقهیەکاندا هاتووە ودەڵێ: (ولا يصح إقرار مكره) واتە: قسەو پێ لێنانی زۆر لێکراو - ئەگەرچی لە سەر کوفریش بێت - وەکو عەممار - نادروست وناڕەوایە، چونکە خواست وئیرادە وئازادی لێ سەنراوە. (ئەوزاعی)یش دەڵێت: دەسەڵاتدارانی ئەمرۆ، کابرایەکی تۆمەتبار بە دزیی، یان بە کوشتن قۆڵبەست دەکەن ودەگرن، ئەوسا بۆ ئەوەی ئیقرار بکات، دارکارییەکی زۆری دەکەن.. قسەی ڕاست و ڕەوا لەو جۆرە پێ لێنانەدا ئەوەیە کە وەرناگیردرێ و، هیچ بریارێکی فیقهی بۆ نادرێ، چونکە ئازادی لێ زەوت کراوەو، ڕاو بۆچوونی خۆی لە دەست داوەو، ناتوانێ بە دروستی ڕاو بۆچوونی خۆی دەربرێ وبارێك هەڵبژێرێ. دەتوانین بڵێین: ڕەتکردنەوەی قسەو ئیقراری زۆرلێکراو، جەماوەری زاناکانی لەسەر یەکدەنگە .

لەکتێبی (الطلاق)ی دکتۆر (زەڵم)ییدا هاتووە: (اتفق الجمهور - المالكية، والشافعية، والحنابلة، والجعفرية، والزيدية، والظاهرية، والإباضية - على أن طلاق المكره لايقع.. لأن الإكراه من العوارض الفاسدة التى تفسد الإرادة) کە جەماوەری زاناکان یەکدەنگن لەسەر ئەوە تەلاقی زۆر لێکراو ناکەوێ، چونکە زۆرکردن هۆیەکە لەو هۆیانە ئیرادەو ویستی مرۆڤ لە دەست دەدات، خۆ مرۆڤیش خوا بە خاوەن ئیرادەو بۆ چوون بەدیهێناوە، هەرکات لێی زەوتکرا راو بۆ چوونیشی نامێنی وحیسابێکیش بۆ قسەو ئاخفتنی ناکرێ.بەڵگەشیان ئەو فەرموودەیە کە دەفەرموێ: ((لا طلاق فى إغلاق)) ئەبووداود. یاندەفەرموێ : ((إن الله وضع عن أمتى الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه)) ئیبن ماجە.هەر ئەمەیە کە ئەمڕۆ لە دادگاکاندا تەلاقی پیاوی زۆر لێکراو- بەناهەق- ناخەن. لە (مجموعة الفتاوى) یشدا هاتووە: (إذا أكرهه بغير حق فأقر، كان إقراره باطلا، وإشهاده على الإقرار لا ينفعه ،بل يوجب عقوبة الظالم المعتدى الذى اعتدى على هذا المظلوم بالإكراه).

دیاریکردنی خەلیفەکانیش : جەماوەری زاناکان دەڵێن لە ڕێگای ئازادەوە هەڵبژێردراون،چونکە هەموو کات پێویستە کەش وهەوایەکی سازگارو ئازاد ساز بدرێت بۆ مرۆڤەکان هەتا بتوانن بە ئازادانە بیربکەنەوە بۆ هەڵبژاردنی سەرۆك وپێشەوا، یان بڵێین خەلیفەکان، بۆیە(ئیبن تەیمییە) دەڵێت:(وجمهور العلماء، والفقهاء، وأهل الحديث،والمتكلمين، كالمعتزلة، والأشعرية،وغيرهم..) جەماوەری زاناکان ، فوقەهاکان و..،دەڵێن : پێشەوا(ئەبوبەکر/خوا لێی ڕازیی بێ) بە هەڵبژاردن کرایە خەلیفە.

سازدانی کەش وهەوایەکی ئازادو دوور لە هەموو گوشارێکی سیاسیی و، وە بەرنە نانی تەمەح و ماددەو کورسیی و پلەو پایەی دنیا ،زەرووڕەتێکی هەڵبژاردنەکانە ، تا مرۆڤ بتوانێ کەسێتی و مرۆڤایەتی خۆی لە کیس نەدات و ئەو جۆرە شتانە گۆشاری بۆ نەهێنن و تۆشی هەڵەی بکەن.

کەوابوو ئەو خەلیفانە، یان بڵێین ئەو پاشایانە کە بە زۆر و توقاندن و ، بە هێزی سیاسیی و سەربازیی و ، ئابووریی ، ئازادی لە مەردم دەسێنن و راکانیان بۆ خۆیان دەپچڕێنن ، یان لە ژێر سێبەری دەسەڵات و سوڵتەدا - لێرەو لەوێ - (ریفراندۆم) دەکەن بۆ خۆیان و دەرەنجام لە سەدا سەدی دەنگەکان بە دەست دێنن ! هیچ ئیعتبار و شەرعییەتیەکیان نیە ، چونکە کەش و هەوای ئاوا ئازاد نیە و بە کەڵکی دەنگدان نایەت.

سوڵتە و دەسەڵات لە ئیسلامدا بۆ ئەوە نیە کە ئەو میللەتە بە زۆری ئاگر و ئاسن ، سەر پێدانوێنێ و ، یان راوبۆچوونی خەڵکی بکرێ .. بەڵکو سوڵتە بۆئەوەیە ئەو شتانە کە دەبنە لەمپەرو ئەستەم بۆ ئازادی دەنگەکان رایانماڵێ و نەیانهێڵێ ، جیهادیش بۆ ئەوە فەرز کراوە کە ئەو جۆرە دەسەڵات ودەنگدانە دەبنە لەمپەر لەبەردەم ئازادی بیروبۆچووندا، کپ بکرێنەوەو وەلانرێن. (بلازیری/ کە مێژوو نووسێکی ئیسلامییە) بۆ دووپاتکردنەوەی ئەو قسەیە کە نابێ سوڵتە ئازادی وسەربەخۆیی مەردم زەوت بکات، لە کتێبەکەیدا دەڵێ: (ئەبوو عوبەیدە) گوتی: کە (عومەری عبدالعەزیز) کرایە خەلیفە، شاندێك- لە لای خەڵکی (سەمەرقەند)ەوە- هاتنەلای وسکاڵایان لە (قوتەیبە/سەر لەشکری ئەو سەردەمە- کرد کە گوایا بێ ئاگادارییی هاتۆتە ناو شارەکەیانەوەو، بە بێ رەزامەندی ئەوان، خەڵکی تێدا نیشتەجێ کردووە، (عومەر)یش خێرا نامەیەکی بۆ دەسەڵاتداری ئەوێ نووسی کە: بەپەلە (دادپەروەرێك) دابنێ و بکۆڵێتەوە لەسکاڵانامەکەیان، ئینجا ئەگەر بریاری دا بەدەرچوونی موسوڵمانەکان، دەبێ دەرچن، ئەویش بەگەیشتنی نامەکە، (جومەیع)ی (باجی) دیاریی کرد بروانێتە داواکەیان، ئەوسا بریاری دەرچوونی موسوڵمانەکانی دەرکرد کەدەبێ خەڵکی شارەکەیش بەرلەوە —ئەوان هێرش بێنن- ئاگادار بکرێن، هەتا خۆیان بۆجەنگ ئامادە بکەن، جا بۆدوایی خەڵکی (سەمەرقەند) ئەوەیان پێناخۆش بوو، بۆیە رەزامەندییان دەربڕی چۆن هاتوون، هەر ئاوا لەشارەکەدا بمێنێتەوە ،

سەرباری ئەم هەموو ئایەتانە و دەیان ئایەتی تر بنەمایەکی زۆر پیرۆز و گرنگ لە دینی ئیسلامدا (شورا) و راوێژە لە هەرکارێکی گرنگ و پێشهاتدا ، وەرگرتنی راوبۆچونی ئەو ئەنجومەنیە ، هەڵسەنگێنەری گشت پێشهاتەکانە - ئەو شتانەی کە دەقێك لە بەرامبەریانەوە نەهاتووە - ئەوساش دەربڕینی راوبۆچونیانە بە ئازادانەو بوێرانە ، هەر لەمەیشەوە سەرچاوەی گرتبوو کە هاوەڵان (خوا لێیان رازی بێ) لە هەرشتێکدا ئیشکالێکیان هەبووبا ، یان بە باشتریان زانیبا بە دلێرانە دەنگی خۆیانیان دەردەبڕیی و بارە چاك و پەسەندەکەیان روون دەکردەوە ، بۆ نموونە : کاتێ پێغەمبەر ﷺ لە رووداوەکەی (بەدر)دا لەشکرەکەی بردە سەر بەشی خوارووی ئاوەکانی بەدر، هاوەڵێك وەکو پسپۆرێکی سەربازی - لێی دێتە دەنگ و دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خودا! مەگەر وەحیی و سروش کە ئێمە لەم جێگایەدا بین، یان راوبۆچوون و فێڵێکی سەربازییە و ، دەتوانن قسەی تیا بکەین پێغەمبەریش ﷺ فەمووی: نەخێر وەحیی نەهاتووە و راوبۆچوونی تەکنیکی و سەربازییەو پلانی شەڕە ، ئەوجا هاوەڵەکەش (خوا رازیی بێت لێی) گوتی: دەسا مادام وەحیی نیە و ، جەنگیش بە پلان و دۆزینەوەی باری راست و شیاوە بۆ سەرکەوتن من ئەم شوێنە بە گونجاو نازانم ، بفەرموو بە خەڵکەکە تا دەڕۆنە جێگایەکی نزیك بە ئاوەکەوە لەوێ دابەزین و هەموو چاوگەکانی تر پڕ دەکەینەوە تا قورەیش سوودیان لێوەرنەگرن ، خۆیشمان ئەستێلێکی لێ دروست دەکەین و ئینجا شەڕیان لەگەڵ دەکەین ، لەکاتی پێویستیشدا سود لە ئاوەکە وەردەگرین و ئەوان بێ ئاو و تینوو دەبن ، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئاماژەت بۆ رایەکی باش و پەسەند کرد ، بۆیە پێغەمبەری خوا سوپاکەی لەوێ هەڵساندو بردیە سەر نزیکترین چاڵاو لە دوژمنەوە ، ئیتر لە نیوەشەودا لەوێ دابەزین و پاشان ئەستێڵەکەیان دروست کردو ، هەموو چاوگەکانی تریان پڕ کردەوە ، پێغەمبەرمان موحەممەد ﷺ جگە لە بەدر لە چەند جێگایەکی تردا راو بۆچوونی هاوەڵانی وەرگرتووە، ئەوانیش زۆر بە ئازادانە راو بۆ چوونی خۆیانیان دەر بڕیوەو کاریشی پێکراوە، چ لە کارو باری سەربازیدا، چ لە هەر بوارێکی تردا ، جا بۆ نموونە: ناوی چەند جێگایەك دێنین کە پێغەمبەر راوێژی تێدا بە هاوەڵان کردووە، ئەوانیش بە بوێرانە دەنگی خۆیانیان لە سەر داوە:

1- جەنگی ئوحود:

ئەم جەنگە رۆژی هەینی /6 ی شەشەلآنی سالی سێی کۆچی ، کە قورەیش لە مالْ دەرچوون و نزیکی (مەدینـە) بوونـەوەو ویستیان لە گەلْ موسلْمانەکاندا جەنگ بکەن، جا کە پێغەمبەر بـەوەیزانی ، بـە خەلْکەکـەی فـەرموو: هـەر کەسـە بـە زوویـی راوبۆچوونی خۆی دەربڕێ لە مەڕ چۆنیەتی ئەم جەنگە دەرگای پێگرتووین.

2- جەنگی(حمراء الأسد):

پێغەمبەری خوا ﷺ رۆژی شەممە/8ی شەشەلآنی سالی کۆچی ، کەلە(ئوحود) گەڕایەوە(مەدینە) پاش ئـەوە شـەهیدەکانی گۆڕەپـانی جـەنگی خستە گۆڕ،ئەوسا رۆژی یـەك شـەممە (عەبداللـەی کوڕی عـەمری کوڕی عـەوف)ی نـارد، بەشکو دەنـگ وباسێکی قورەیشی بۆ بزانێ، جا کە گەڕایەوە گوتی: گوێم لە(ئەبوو سوفیان)ـەوەبوو، بـە دەورو بەرەکـەی خـۆی دەگـوت: بـە راسـتی شـەوکەتمان شـکاندن لـە ئوحـودا، بـەلآم هێشـتای ماویـەتی! مـەرج بێـت لـە ریشـەیان بێـنین. ئینجـا پێغەمبـەر (ئەبووبەکر)و(عومەر)ی بانگ کردن ورای وەرگرتن کەچی بکەن بەرامبەر ئەو پێشهاتە؟ئەوانیش گوتیان پـەلاماری دوژمـن بدرێ ودەست بۆ مالْ و مندالْیان نەبرێ.

3- جەنگی (ئەحزا ب):

ئـەم جەنگـە سـالی پێنجـەمی کۆچـی، رۆژی سـێ شـەممە،8/زیقەعـەدە پێغەمبـەر ﷺ سـوپای کـۆکردەوە بـۆ بەرهەلْسـت لێیان.شیاوی باسە (15) رۆژبوو لە گەمارۆی خوا نەناسەکاندا بوو،پاشان مەشۆرەتی بە موسلْمانەکان کردو فەرمووی: بە رای ئێوە بچینە دەرەوەی (مەدینە) بۆیان،یان هەر لە شاردابین وبە دەوریا چالْ لێدەین،یان لـە نزیـك شـاردا بـین و پشت بکەینـە چیاکە؟.

4- (حودەیبیە):

رووداوی حودەیبیەش سالی شەشەمی کۆچی و،مانگی زیقەعەدە بوو، ئەوەبوو پێغەمبەری خـوا ﷺ لـە گـەلْ (600) کەسـدا لە هاوەلآنی بە دەست ودیارییەکی باشەوە هاتن تەنیا بۆ عومرە،جا کە موشریکەکان بەمەیان زانی، بە یەك دەنگ بڕیاریانـدا رێیان لێبگرن ونەهێلْن بێنە مزگەوتی (حەرام)ـەوە،ئینجا کە ئەم هەوالْە بـە پێغەمبـەر ﷺ گەیشـت ، هـاوەلآنی کـۆ کـردەوە مەشۆرەتی پێکردن: دەبێ چی بکەن باشە؟.

5- جەنگی خەیبەر:

ئەم جەنگەش سالی (7)ی کۆچی، مانگی (صەفەر) هاتە پێش، چونکە جوولەکانی خەیبەر لە گەلْ عەرەبـە دەشـتەکییەکاندا، رێکەوتبوون – لە تۆلْەی بەنی نەزیرو بەنی قورەیزە- هێرش بکەنـە سـەر موسـلْمانەکان، بـۆ ئـەم جەنگـەش(10000) هـەزار کەسیان ئامادە کردبوو، پێغەمبەریش ﷺ ئەو شەوە لە خەیبـەر بنـەو بارخانـەی پێخسـتن و حوانـەوە، جـا کـە رۆژەوە بـوو(حەبباب) هات و گوتی: ئەر بە وەحی لەم جێگایەدا بنەتان خستبێ، قسەیەکم نیـە،ئەگینـە چـەند تێبینییـەکم سابرەت بـەم جێگایە، ئەوەبوو چەند تێبینییەکی باسکردو پێغەمبەریش ﷺ هەر ئەو شەوە واستیەوەو شوێنەکەی بەجێ‌ج هێشت.

6- غەزای حونەین:

ئەم غەزایەش لە شەشەلآنی سالی/8 کۆچیدا بوو (واتە: پاش ئەوە کە فەتحی مەککەکرا) وموسلْمانەکان پیرۆز وسـەرکەوت وبوون ودەسکەوتێکی زۆریشیان بوو،جا کە گەڕانەوەو گەیشتنە(جەعرانە)،نوێنەری هۆزی (هـەوازن) کـە ئیمانیـان هێنـابوو هاتنـە لای پێغەمبـەرﷺ و داوای دیلـەکانیان لێکـرد، جـا کـە نوێـژی نیوەڕۆیـانکردو،باسـەکەیان هێنایـە نـاوەو، ئـەمیش ﷺ فەرمووی: هەرچی کەوتبێتە لای من ولای کوڕانی (عبدالمطلب)، ئەوە مسۆگەرەو هی خۆتانە، بۆ ئەویدیکـەش دای بـە گـوێی هەوالْکانیدا، ئەوانیش رەزامەندییان لە سەردا.

7- جەنگی تائیف:

ئەم جەنگەش هەر لە مانگی شەشەلاَنی ساڵی/8ی کۆچیدا بوو، ئەوەبوو لە سەرەتاوە موسڵمانەکان چەند کەسێکیان لێ شەهید کرا، پاشان کە(حەبباب)ی پسپۆڕی کارو باری سەربازیی هات و شوێنەکەی پێباش نەبوو گوتی: مەگەر لە بەر وەحیە لەم جێگایەدا بنەتان خستووە ئەی پێغەمبەری خوا؟ ئەر لەبەر وەحی نەبێ ،من قسەم هەیە، پێمچاکە لە قەلاَکەیانەوە دوورەوەکەوین ، پێغەمبەریش ﷺ لە بەرامبەر وتەکەیەوە بێدەنگبوو،واتە: رەزامەندی لە سەر دا.

8- خەزای تەبووك:

خەزای تەبووك لەمانگی رەجەبی ساڵی نۆیەمی کۆچیدا بوو، ئەوەبوو پێغەمبەر ﷺ فەرمانیدا خۆیان ئامادە بکەن و بچنە سەر رۆمەکان، سیاوی ئاماژە بۆکردنە کاتەکەی ئیجگار گەرم و نارەحەت و وشکە ساڵ بوو،لەولایشەوە میوە نۆبەرەی پێگەیشتبوو.. پێغەمبەریش ﷺ وەك باوی خۆی مەشۆرەتی بە هاوەلاَنی کرد کە چ رێایەك بگرنە بەرو چۆن دەست پێ بکەن؟. بەڵێ پێغەمبەری خوا ﷺ مرۆڤێکی خودرەوی خۆ پەسەند نەبووە،بەڵکو راو بۆچوونی هاوەلاَنی زۆر لا مەبەست بووە،وە پاش مەشۆرەت پێی لەنگ ونەنگ نەبووە لەراکەی خۆی بێتە خوارێ ورای هاوەلاَن قەبووڵ بکات، ئەوەبوو چەند جارێك راو بووچوونی (حەبباب) وهاوەلاَنی تری وەرگرت.

★ لە سەردەمی خەلیفەی موسڵماناندا (عومەری کوڕی خەتتاب- خوا لێی رازی بێ) مارەیی ژنان زێدە رۆیەکی زۆری تێدا کرا ، بۆیە خۆی بە بەرپرسزانی و بە پێویستی کۆمەڵگەی زانی کە بەرهەڵستی ئەوکارەیە بووەستێ ، بۆ ئەوە چووە سەر میمبەرو ئامۆژگاریی کردن و، پاشان رێی لێگرت و سنوورێکی بۆ مارەیی دیاریکرد ، پاشان ئافرەتێك رروبەرووی وەستاو گوتی: مادەم خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ و آتیتم إحداهن قنطارا .. ﴾ واتە: ئەر کلوورێك زێڕتان کردبوویە مارەیی هەرکامێکیان ، نابێ بە هەر بڕووبیانوویەکەوە بێ لێیان بسێننەوە ، کەوابوو تۆ بۆت نییە سنووری بۆ دیاری بکەیت. ئینجا عومەر گەڕایەوە سەر میمبەرو قسەو راوبۆچوونی ژنەکەی پەسەند کردو بۆ خۆشی گوتی: خوایە! داوای لێبوردنت لێدەکەم ، لەوە کە عومەر هەڵەی کردوو، ژنێك هەڵەکەی بۆ راستٍ کردەوە ، بێ لەمانەش ئەگەر سەیرێکی (ئیجتیهاد)ـی زاناکانمان بکەین کە چۆنِ بە ئازادانە بیریان لە مەسەلە زانستەجیاجیاکانیان کردۆتەوە ، بێ ئەوە دەوڵەت ، یان هەر هێزێکی تر ببێتە بەرهەڵست بۆیان وِ دەرەنجام توانییان فیقهی ئیسلامیی دەوڵەمەند بەکەن و لە هەموو بوارێکدا - سیاسیی ، ئابووریی ، کۆمەلاَیەتیی – راوبۆچوونی خۆیان دەربڕنِ و ، ئێستاش لە جیهانی ئیسلامەتیدا جێگەی رێزو حورمەت و ئیعتیباری موسڵمانانبن ، دیسان بەوانەِ پتر (ئازادی لە بیروبۆچووندا) روون دەبێتەوەو بێ دوو دڵی دەسەلمێنرێت.

★ دیسان هەر پێشەوا عومەر (خوای لێ رازی بێ) لە وتارێکدا گوتی : موسڵمانەکان ! ببیسن و بەرفەرمان بن ، ئەوسا (سەلمان)ی فارسی هەڵسایەوەو گوتی: نابیسین و بەرفەرمان نابین! پێشەوا عومەر فەرمووی: بۆنابیسن و گوێ ناگرن؟ گوتی : چونکە لە شێوەی دابەشکردنی ئەو قوماشە کە لە (یەمەن)ـەوە هاتبوو بۆ موسڵمانان ئیشکالمان هەیە ، دەبینین کراسەکەی تۆپان و پۆڕو تەواوە لە بەرتدا ، بەلاَم هی موسڵمانەکانی تر کورت و ناتەواوە لەبەریاندا..ئەویش گورج شایەتێکی بۆ راستکردنەوەو گوتی: من بەشە قوماشەکەی خۆمم بە عومەر بەخشیوەو کراسەکەی عومەر لە بەشەکەی من و بەشەکەیخۆیدوراوەٍ، ئەوسا (سەلمان) گوتی: دەسا فەرموو ئێستا گوێڕایەڵ دەبین ،

★ ئەمانە و بەسەدان وەك ئەمانە - کە لەناو موسڵماناندا هەبووە - هەموو مانای سەربەستی و ئازادی مرۆڤ دەگەیەنن لە دەربڕینی راوبۆچوونی خۆیدا ، بێ ئەوە هیچ کەسێك گوشاری خستبێتە سەر هیچ کەسێك ٍ.

هیوادارم ئەمانە ببنە بەڵگەی ئازادی راوبۆچوون لای گوێگران و خوێنەرانی بەرێز ، خۆ من دڵنیام کە تاکە ئایەتێك ، یان فەرموودەیەك ، یان ڕووداوێکی مێژوویی بەس بوو، بەلاَم لە بەر زیادە شیکردنەوە بووٍ ئەوەندە درێژم دایە.

ئازادیش سنووری هەیە :

پاش ئەو لێکۆڵینەوەیە ، دەمەوێ بڵێم : هەموو یاساو ڕێسایەك - چەندە بە راوبۆچوون ئازادی دابێ - بێگومانە هێڵێکی سووری دیاریکردووە و، نابێ لەو هێڵە سوورە تێپەڕین ، وە هەرگیز مرۆڤی بێ یاسا و ڕێسا ناگونجێ و نابێت ، کەوابوو دانانی یاساو سنوور بۆ هەندێ قسەو بۆچوون و توێژینەوەو لێکۆڵینەوەکان ، مانای زەوتکردنی ئازادیی و سەربەستی ئازادیخوازەکان نیە ، کەسێك بە ناوی ئازادییەوە گشت پیرۆزییەکان بێ ڕێز بکا ، حورمەت و سومعەی کەسێتی هەڵکەوتووەکان ببەزێنێ ، کەسێك بیەوێ باسە ئیسلامییەکان بشێوێنێ و خەڵکیش چەواشە بکات ، کەسێك بیەوێ خودی ئیسلام بە کۆنە پەرست و شوێنکەوتووەکانیشی بە رەجعیی و دواکەوتوو بداتە قەڵەم ، بێ شك ئەوە ئازادی نیەو قبوڵیش ناکرێ ، بەڵام لەگەڵ رەچاوکردنی یاسای (مونازەرە) و (موناقەشە) ، هەر رەخنەیە دەگرێ و دەڵێ، با بەبێ هیچ سانسۆڕێك بیگرێ و بیڵێ .

سەد مەخابن - ئێستا گەلێ کەس هەیە – کە بێ پەردە دادەبەزێتە سەر مەسەلە بەهادارەکانی ئیسلام و ، دەیەوێ حەرامکراوەکان حەلاڵ بکرێنەوە : تێکەڵی ژن و پیاو سنووری نەبێ ، شەرابخۆریی ، قوماربازیی .. هتد . بە پێشکەوتن حسابیان بۆ بکرێت ، کە لای گشت زانا کۆمەڵایەتییەکان ئەوانە بە ڤێزەون و زیان بەخش خراونەتە ڕوو .

★ نەخۆشێك - بە ناوی ئازادی و ترسنۆکی خۆیەوە - رێ بە پزیشك نەدا چارەسەری بکات ، مرۆڤێك بەناوی ئازادییەوە ماڵی خۆی بسووتێنێ و ، پارەو پوولی خۆی لە قوماردا بدۆڕێنێ .. پێویستە ئەمانە یاسا رێیان لێبگرێت ، هەرچەندە گلەیی و گازندەشیان هەبێ ،بۆیە شەریعەتی ئیسلام (حەجر) ی لە سەر منداڵ و مرۆڤی بێ ئاوەزوو شێت و بێ (روشد) ی داناوە، ئەوانەی ئاوەزی خەرج و سەرفی ماڵیان نییە ! کاتێ خوا دەفەرموێ : ﴿ ولا تؤتوا السفهاء أموالكم التى جعل الله لكم قياما..﴾ مانای زەوتکردنی ئازادیان نییە ، بەڵکو دەیەوێ سەرو ماڵیان تیانەچێ و بپارێزرێت. لە ئیسلامدا (تتبع) ی عەورات وبەدواداچوونی کەم وکورتییەکانی هەر مرۆڤێك – لە بەر ناچاری زەروورەت نەبێ – رێی پێنەدراوەو قەدەغەکراوە، دیسان هەر باس وخواسێکیش لەوانە لێیان دەدوێن ودەیانکەنە هەراو کێشە، تا نەگەنە رادەی یەقین نابێ بە دوایاندا بچین: ﴿ ولا تقف ماليس لك به علم إن السمع والبصر والفؤآد كل أولئك كان عنه مسؤلا﴾.

ئازادی مرۆڤ لەهەڵبژاردنی ئایین و مەزهەبدا

بەر لەوە بچینە ناو ئەم باسەوە ، پێویستە ئەم راستییە بزانین کە غەیرەز ئەو دین و بەرنامانەی ئاسمانین ، هیچ بەرنامە و بۆچوونێکی تر بە (دین) دانانرێ و بەر ئازادی هەڵبژاردنی دین و مەزهەب ناکەون: ﴿ أفغير دين الله يبغون و له أسلم من فى السموات و الأرض طوعا و كرها و إليه يرجعون ﴾ 103/3 . دینی ئیسلام کۆتا ئایینەکانی ترەو پێویستە گشت پەیرەوانیان پەیرەویی لە ئیسلام بکەن و تەنانەتی پێغەمبەرەکانیشیان (سڵاویان لەسەر بێ) ئەر ئێستا لە ژیاندا بووبان ، دەبوو باوەڕ بەم پێغەمبەرە (محمد ﷺ) و دینەکەی بکەن و هەنگاویش بەدووی ئەودا هەڵگرن : ﴿ وإذ أخذالله ميثاق النبيين لما آتيتكم من كتاب و حكمة ثم جاءكم رسول مصدق لما معكم لتؤمنن به و لتنصرنه قال أأقررتم و أخذتم على ذلكم إصرى قالوا أقررنا قال فاشهدوا و أنا معكم من الشاهدين ﴾ 81/3. واتە: ئەوکاتە وەبیر بێنە کە خوای میهرەبان لەگەڵ پێغەمبەرەکاندا پەیمانی بەست و پێیگوتن : من هەر کتێبێکی زانستیی و پڕحیکمەتم بە ئێوەدا ، پاشان کە پێغەمبەرێك هاتە ناوتان و ئەوانەی لای ئێوەشی بە راست دەزانی ، دەبێ ئێوەش بڕوای پێبێنن وباریدەی بدەن و هاوکاری بکەن ، خوای گەورە فەرمووی قەبووڵتانە؟ ئەرێ ئێوە ئەم ئەرکەم لە ئەستۆ دەگرن ؟ وتیان بەڵێ پەیمان بێت ، گوتی: دەسا بەشایەت بن ، ئەوا منیش لەگەڵتانم.

دیسان ئیسلام به راشکاوانه رووبەرووی ئەو گشت هەڵەو پەلانە دەوەستێ کە (ئەهلی کیتاب) تێکەڵی کتێبەکانی خوایان کردووە، بەڵام ئەڵبەت بەشێوەیەکی زانستی و مەنهەجییانە و هیچ زۆرو زەنگێك بەکار ناهێنێت و ، هەڵە بە هەڵە چارەسەر ناکات ، بەڵکو سەرزەنشتیان دەکات لەبیرووبۆچوونی مەزهەبی خۆیانداو ، ئازادیشن لە مومارەسەی دروشمەکانیاندا ، دەبێتە دەستەبەری گشت مافەکانیشیان ، بە مەرجێ دەستدرێژی نەکەنە سەر موسڵمانان و بەها پیرۆزەکانیان، ئەمانەش هەندێك لە هەڵەکانیان کە قورئانی پیرۆز بۆمانی باس دەکات و دەفەرمووێ: ﴿ فبما نقضهم میثاقهم و کفرهم بآیات الله وقتلهم الأنبیاء بغیر حق و قولهم قلوبنا غلف بل طبع الله علیها بکفرهم فلا یؤمنون إلا قلیلا ★ و بکفرهم و قولهم علی مریم بهتانا عظیما ★ و قولهم إنا قتلنا المسیح عیسی ابن مریم رسول الله و ما قتلوه و ما صلبوه و لکن شبه لهم و إن الذین اختلفوا فیه لفی شك منه مالهم به من علم إلا اتباع الظن و ما قتلوه یقینا ★ بل رفعه الله إلیه و کان الله عزیزا حکیما ★ و إن من أهل الکتاب إلا لیؤمنن به قبل موته و یوم القیامة یکون علیهم شهیدا ★ فبظلم من الذین هادوا حرمنا علیهم طیبات أحلت لهم و بصدهم عن سبیل الله کثیرا ★ و أخذهم الربا و قد نهوا عنه و أکلهم أموال الناس بالباطل و أعتدنا للکافرین منهم عذابا ألیما ﴾ 155- 161 . یان دەفەرمووێ: ﴿ یا أهل الکتاب لا تغلوا فی دینکم و لاتقولوا علی الله إلا الحق ... ﴾ 171/4 هاوڕێ لەگەڵ دەیان ﴿ یا أهل الکتاب ﴾ تر لە قورئاندا . جا لەگەڵ دەرخستنی بیرو بۆچوونە هەڵەکانیشیان ، هێمان ئیسلام هەر باوەڕی بە گفتوگۆو دیالۆك و لێکۆڵینەوەیەکی راشکاوانەیە: ﴿ و لاتجادلوا أهل الکتاب لا بالتی هی أحسن إلا الذین ظلموا منهم و قولوا آمنا بالذی أنزل إلینا و أنزل إلیکم و إلهنا و إلهکم واحد و نحن له مسلمون ﴾ عنکبوت/46 . ﴿ قل یا أهل الکتاب تعالوا إلی کلمة سواء بیننا و بینکم ألا نعبد إلا الله و لا نشرك به شیئا و لایتخذ بعضنا بعضا أربابا من دون الله فإن تولوا فقولوا اشهدوا بأنا مسلمون ﴾ آل عمران /64. ئێمە نامانەوێ هەموو ئەو ئایەتانە - لە بارەی خاوەننامەکانەوەن- بیانهێنین و لەمجێگایەدا هەڵەکانیان بخەینە ڕوو، چونکە ئەوە زۆری دەوێ، ئاشکرایشە مشتێك نموونەی خەرمانێکە ، جادینێك ئەوەندە خاوەنی چاوپۆشیی و سەماحەت بێ جێگەی شانازی نیە بۆ مسڵمانان کە خاوەن دینێکی ئاوان ڕێزو حورمەت لە هەموو مرۆڤێك دەگرێ و ، ڕێگە نادات تۆزقاڵەیەکیش ستەم لە هیچ کەسێك بکرێ ، وە ئازادی خاوەن دینەکانیش دەپارێزێ و ڕێگەیان دەدا چۆن بیر دەکەنەوەو چۆن خواپەرستی خۆیان دەکەن بە مەرجێ ئازاری موسڵمانان نەدەن و قسەی تەنز و ناوو ناتۆرە بە بەها پیرۆزەکانیان نەڵێن ، بەراستی موسڵمانانیش چاك پەیڕەوییان لەدینەکەیان کردو، وەکو ئەو داوای کرد لەگەڵ بەرامبەریان رەفتاریان کرد بە درێژایی مێژوو، لە گەڵ ئەو هەموو دەمارگیریی ورەگەزپەرستییەدا هەیان بوو، گەڵێ جارجوولەکەکان دەچوون بە گژ گاورەکاندا گەلێ جار ئەوانیش دەستیان لەمان دەوەشاند بەڵام سەماحەت و چاوپۆشیان بەرامبەر بە ئایین و ئایندارەکان لە باس نایەت. (ئەبوو یوسف) لەو نامەیەدا وەڵامی (هارون رەشید)ی پێدایەوە کە: تێیدا پرسیاری کردبوو کە لە سەر چ بنەمایەکی ئیسلامییدێرو کەنیشتەو شاری خاوەننامەکانتان - پاش ئازادکرن - بێ دەست کاری لە دەستی خاوەن نامەکاندا هێشتۆتەوە؟ ئایاچۆن لە هاتوو چۆدا بە رۆژدا چاخ (صەلیب)ەکانیان دەنوێنن؟ لە وەڵامدا گوتی: موسڵمانەکان وخاوەننامەکان لە سەر ئەوە پێکهاتوون کە خاوەننامەکان سەران(جزیە) بدەن بە موسڵمانەکان لە بەرامبەر پاراستن وخزموتگوزاریەکانەوە، پاشان دێرو کەنشتەو دێروگوندو شارەکانیان پارێزراو دەبن.

ئێستاش بە ئازادانە کاری خۆیان تیایاندا ئەنجام دەدەن. بە (ئەبوو عوبەیدە)شیان گوت: لە ساڵێکدا رۆژێکمان بۆ دیاری بکە کە چاخەکانمان دەرخەین و بنوێنین ، ئەویش وەڵامی دانەوەو داخوازییەکەیانی جێبەجێ کرد ... هەر ئەمەش بوو خاوەن نامەکان بۆ دوایی بوونە پاڵپشتێکی چاك و بە ئەمەك بۆ موسڵمانەکان ، وە لەکاتی پێویستدا هاوکارییان دەکردن.

ڕێزو حورمەت گرتن لە خاوەن نامەکان ، وە لە دین و مەزهەبیان هەر لە ژیانی پێغەمبەردا ﷺ پراکتیك کراو رەنگی دایەوە ، ئەوە بوو کاتێ هاتە مەدینە مووساییەکی زۆری تێدابوو ، پەیمان نامەیەکی لەگەڵ مۆر کردن کە دەبێ موسڵمانەکان

له ئایدۆلۆژیاو دین و مەزهەبیان ڕێز بگرن هەر ئازارو بێزاریکیش - لێرەو لەوێ – ڕوویان تێبکات ، دەوڵەت دیفاعیان لێبکات ئەمانیش لەگەڵ موسڵمانەکاندا بۆ پاراستنی مەدینە بوونە دەستێکی پۆلایین .

★ پێغەمبەر ﷺ هەندێ دراوسێی (ئەهلی کیتابی) هەبوو، هەمیشە چاکەو پیاوەتی لەگەڵ دەکردن ، هەدیەو دیاری بۆ دەناردن ، ئەوانیش دەست و دیارییان بۆ ئەو دەنارد هەتا لەمەوە ژنێی مووسایی ئەمەی بە هەل قۆستەوەو ڕانە گۆشتێکی ژەهراوی کراوی بۆ پێغەمبەر ﷺ نارد !.

★ کە شاندەکەی (حەبەشە)ش هاتن ، پێغەمبەر ﷺ خۆی هەستا خزمەتی کردن ، فەرمووی : چونکە ئەوان لە هاوەڵەکانمان زۆر ڕێزیان گرت کاتێ لەوێ پەناهەندە بووین ، ئێستا پێم خۆشە خۆم بە دەستی خۆم میواندارییان بکەن .

★ کە نوێنەری عیساییەکان (نەجران) ، هات پێغەمبەر ﷺ لە مزگەوتەکەی خۆی دایانان و ، هەرلەوێش نوێژی خۆیانیان کرد ، پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ موسڵمانەکاندا لەلایەکی مزگەوتەکەدا نوێژیان دەکرد و شاندەکەی (نەجران)یش لەلاکەی تریا، بۆدواییش کەوتنە دیفاع لە دینەکەیان و لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ کەوتنە موناقەشەوەو ئەمیش ﷺ بە ئەوپەڕی چاوپۆشییەوە ڕێگای پێدان و گوێی بۆ گرتن.

★ (موقەقیس) کەنیزەیەکی بەناوی (ماریە) بە هەدیە بۆ پێغەمبەر ﷺ نارد ، ئەویش بە سنگێکی فراوانەوە لێی قبووڵ کردو کردیە بە خێزانی خۆی و پاشان (ئیبراهیم)ی کوڕی لێبوو ، ئەوەبوو چەند مانگێك تەمەنی کرد و کۆچی دوایی کرد، بۆدواییش پێغەمبەرﷺ ئەوەند بەوەفاو بەئەمەك بوو سپاردیە لای موسڵمانەکان کە لەگەڵ (قیبطی)ـەکاندا چاك بن، چونکە خەزوورانتانن (مەبەستی ژن هێنانەکەی خۆیەتی کە ماریە خان موقەوقیس کردیە خەڵاتی و ئیبراهیمی لێبوو).

★ لەسەردەمی خەلیفەکانیشدا هەر بەو پێیە بە ئەوپەڕی چاوپۆشیی و لێبوردنەوە لەگەڵ خاوەن نامەکاندا ڕەفتار دەکرا ، تەماشای عومەری کوری خەتاب بکە کاتێ چوویە (بيت المقدس)ـەوە و ئازادی کرد ، نوێژی عەسر لە کەنیشتەی قودسی گەورە دەبێ ، ڕێی بە خۆی نەدا نوێژی عەسری تیا بکات ، نەوەك دوای خۆی موسڵمانەکان بەو بیانووەوە کە عومەر نوێژی تیا کردووە بیکەنە مزگەوت !.

★ (عەمری کوری عاص) لەسەردەمی عومەردا سەرپەرشتیاری وڵاتی (میصر) دەبێت و ، لەبەر گەورە بوونی شارەکەو زۆری نوێژ خوێنەکان پێویستی بە گەورە کردنی مزگەوت دەبێ ، وایش دەبێ ئەو خانووەی بە تەنیشتی مزگەوتەوەیە، گونجاوە بۆئەوەی بخرێتە سەر مزگەوت، خانووەکەشماڵی ژنێکی (عیسایی) دەبێ ، عەمریش تەکلیفی زۆری لێدەکاو پارەیەکی زیاد لە نرخی خۆی دەداتێ نایفرۆشێ و نایدات ، لەولایشەوە بەرژەوەندی گشتی ئەو کارە دەخوازێ ، بۆیە لە ڕێی شەرع و یاسایشەوە دەیتوانی بە زۆر بیخاتە سەر مزگەوتەوە ، ئینجا هەڵسا پارەکەی لە (بيت المال) دانا بۆ ژنەکەو ، خانووەکەی خستە سەر مزگەوت ، پاشان ژنەکە هەواڵەکەی گەیاندە عومەر ، ئەویش بە پەلە کردیە سەر (عەمر) کە مزگەوتەکە بروخێنەو خانووی ئەو ژنە چاك بکەوە.

★ بۆ دواتریش لەکاتی (ئەمەوی) و (عەباسیە)کاندا موسڵمانەکان و خاوەن نامەکان لە نزیك یەکەوە مزگەوت و کەنیشتەیان هەبوو ، بە ئازادانە پیاوە ئایینیەکانیان کاروباری دینی خۆیانیان بە جەماوەرەکەیان ڕادەگەیاند . (من روائع حضارتنا / دکتر سباعی).

★ بێگومان مێژووی زێڕینی موسڵمانان پڕە لە موسامەحەو چاوپۆشی بەرامبەر بە خاوەن نامەکان و بەرەوانی لێیان لەکاتی پێویستدا . بۆ نموونە: کاتێ (تەتار)ـەکان هاتن و وڵاتیان داگیر کرد ، پاشان یەکێ لە گەورەکانیان ویستی دیلە موسڵمانەکان ئازاد بکاو ، عیساییەکان بهێڵێتەوەو ئازادیان نەکات ، لەولاوە زانایەکی دین پەروەرو ئازاو بە جورئەت گوتی: مافی خاوەن

نامەكان لە سەر موسڵمانانە ، چی بۆ موسڵمانەكان دەكرێ دەبێ بۆ ئەوانیش بكرێ ، بۆیە ئەگەر دیلەكانی ئەوانیش ئازاد نەكەن ، ئەوا موسڵمانەكان دەست بە جەنگ دەكەن لەگەڵتاندا، لە پێناو ئازادكردنی ئەو دیلانەدا .

★ لەم دواییەشدا زانای پایە بەرز (أبو الأعلى المودودی) سەبارەت بە ئازادی راوبۆچوونی ئەو غەیرە دینانەی لە ژێر ركێفی دەوڵەتە ئیسلامییەكاندا دەژین گوتی: دەتوانن بە ئازادانە ماڵ و منداڵیان لە دینی خۆیان تێبگەیەنن و ، خوێندنی خۆیانیان فێر بكەن و ، لە بارەی نیاح و ژن و مێردیشدا بە پێی شەریعەتی خۆیان مامەڵە بكەن ، هەروەها دەڵێ دەتوانن خەڵكانی ناموسڵمان بانگ بكەن بۆ دینی خۆیان ، وە لە سنووری یاساشدا رەخنە لە ئیسلام بگرن ، مەبەست ئەوەیە هەر رەخنەیەكی هەبێ دەتوانێ بیخاتە ڕوو بێ هیچ سانسۆرێك تا زانایەك بۆی شی بكاتەوەو تێیبگەیەنێت (مقترحات الدستور الإسلامی للباكستان/ مودودی).

★ ئەو هەموو رووداوە مێژووییانە ، ئەر شتێك بگەیەنن ئەوە دەگەیەنن كە دین و دینداری و قبوڵكردنی ئاین و مەزهەب ، بە ئیختیارو هەڵبژاردنە ، خۆئەگەر وانەبێ پێغەمبەر ﷺ چۆن ئەو هەموو لوتفەی لەگەڵ خاوەن نامەكاندا دەنواند؟ ئەی چۆن رێگەی دەدا بە وەفدەكەی (نەجران) لەلایەكی مزگەوتەكەیدا نوێژی خۆیان بكەن و، خۆیشی لەولاكەی تری؟ ئەی ئەگەر وانەبێ كە عومەر چوویە (قودس) و ، سەری لە كەنیشتەكەیان داو داوای لێكرا نوێژێكی تیا بكات ، ئەویش گوتی : نوێژی تیا ناكەم ، نەوەك موسڵمانەكان پاش من بیكەنە مزگەوت ، بێگومان ئەمەش هەر ئازادی دینداری دەگەیەنێت ، ئەگینە عومەر لێی قبووڵ نەدەكردن لەسەر دینی خۆیان بمێننەوە، وە كەنیشتەكەشی دەكردە مزگەوت .

★ سەرباری گشت ئەمانەش قورئانی پیرۆز دەفەمووێ: ﴿ لا إكراه فی الدین ...﴾ 256/2 . واتە: ئاخۆ تۆ دەتەوێ بە زۆر ئیمان و باوەڕ بەو مەردمە بێنیت؟. یان ئەفەرمووێ: ﴿ أفأنت تكره الناس حتى یكونوا مؤمنین ﴾ 99/10 ، واتە: لەم دینی ئیسلامەدا بە هیچ جۆرێك زۆر و خۆسەپاندن نیە. ئیبن عەباس خوای لێ رازی بێ دەڵێ : ئافرەتێك هەبوو منداڵی بۆ نەدەما ، بریاری دا كە ئەگەر منداڵی بۆ بمێنێ بیكاتە مووسایی ! جا كە ئەو دەمە (بەنوو نەزیر) ساڵی چوارەمی كۆچی بە هۆی خیانەتەكەیانەوە دەركران ، هەندێ منداڵە ئەنصارییان تێدا بوو گوتیان: قبووڵ ناكەین منداڵەكانمان مووسایی بن ، واتە: ویستیان گلیان بدەنەوەو بە زۆر موسڵمانیان بكەن ، جا بۆ راستكردنەوەی ئەو هەڵەیە خوای گەورە ئەم ئایەتی : ﴿ لا إكراه فی الدین ﴾ دابەزاند. ریوایەتێكی تر دەڵێ : پیاوێك لە ئەنصار دوو كوڕی عیساسی هەبوو ، چوویە خزمەت پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ رێم دەدەیت زۆریان لێبكەم بۆ موسڵمان بوون؟ ئەوسا ئەم ئایەتە هات و رێی لێگرتن . تفسیر إبن كثیر . بەڵێ ئم مەسەلەی زۆر نەكردنە لە هیچ كەسێك بۆ موسڵمان بوون ، لەولایشەوە فەرزبوونی جیهاد و ئەم ئایەتە كە دەفەرمووێ: ﴿ و قاتلوهم حتى لا تكون فتنة و یكون الدین لله ..﴾ لەگەڵ دەیان ئایەت و فەرموودە لەبارەیەوە ئیشكالگەلێكی دروست نەكردووە ، ئەگەر چی ەندێ نەیارو ناحەزانی ئیسلام دەڵێن ئەم دوو بڕیارە : ﴿ لا إكراه فی الدین ﴾ و ﴿ و قاتلوهم حتى لا تكون فتنة ﴾ ناكۆك و دژی یەكن ! چونكە ئەویان دەڵێ زۆر خۆسەپاندن لە ئیسلامدا نیە ، ئەمیشیان بریاری جیهاد دەداو موسڵمانەكانیش بە عەمەلی چەندین جار چوونەتە جیهاد و كوشتاریان كردووە ! هەندێكیش موسڵمانن بەلأم بە جۆرێكی تر بیر دەكەنەوەو دەڵێن: ئەگەر لەكاتی خۆیشیدا جیهاد بووبێ ئەوا بێگومان بۆ ئەمرۆو سبەینێ پێویست بە چەك و تەقەمەنی نیە ! وا قسە دەكەن كە ئیسلام بە فەرزكردنی جیهاد لە قەفەسی تۆمەتدایە وو ئەوانیش دیفاعیان لێدەكەن .

★ بێ شك هەردوولا بۆ دژایەتی ئیسلام و هەڵوەشانەوەی بریارەكانی ئیسلام هاوكارن ، چونكە ئەمانە كە موسڵمانن دەڵێن : ئەمڕۆ جیهاد پێویست نیە ، ئەوانە بێ ئەوە بە خۆیان بزانن بلێسەو ئاگری ئەقیدە و دیفاع لێی دەكوژێننەوە ، لەولایشەوە وا دەبەنە مێشكیانەوە كە ئەو جەنگانەی موسڵمانان لەگەڵ داگیركەران كردوویانە هیچی جەنگی ئەقیدەو ئیمان نەبووە !

بەڵکو تەنیا جەنگی بازاڕو ململانێی کورسی بوو ، بۆیە جیهاد پێویست نیە . بەڵێ ئیسلام جیهادی فەرز کردووەو ، بە درێژایی مێژوویش موسڵمانان لە جیهاد دابوون ، بەڵام ئەو جەنگانە هیچیان بۆ زەبروزۆر نەبووە بەرامبەر بە کەسێك موسڵمان ببێ ، بەڵکو هەر جەنگێ ئامانج و مەبەستێکی بووە و، هۆیەك پاڵی ناوە بە موسڵمانەکانەوە دەست بدەنە چەك و شیر ، نەك زۆر لەم ولەو بکەن بۆ باوەڕ هێنان . پێغەمبەر ﷺ کە لە مەککەدا تەشریفی هات و دەستی کرد بە بڵاوکردنەوەی دەسەڵاتی خواو تاك و تەنیایی خوای گەورە ، بێ ئەوە بە خراپە باسی شتێکی ئەوانە بکات ، ئەوەبوو کۆمەڵە خەڵکێك موسڵمان بوون و دوای کەوتوون ، جا کە دەسەڵاتدارانی مەککە ئەوەیان پێ قبووڵ نەکرا دەستیان دایە ئازار دانی موسڵمانەکان و ئەشکەنجەدانیان ، بێ ئەوە پێغەمبەر ﷺ باسێکی لە جیهاد کردبێ زۆرێکی بووبێ تا بە زۆر کەسێك موسڵمان بکات ، جا بۆ دیفاع و بەرەوانی لە و رەش و رووتانەو بۆ بەرگری لە دین و سەرو ماڵ منداڵیان بریاری دا جیهاد بکات ، چونکە دەست درێژی بۆ سەر ئایدۆلۆژیاو ئەقیدەو ئازادردانی خەڵکەکەی لە دەست درێژی بۆ سەر گیانی مرۆڤەکان : ﴿ والفتنة أشد من القتل .. ﴾ جا کە موسڵمان رێی پێبدرێ بەرگری لە ژین و لە ماڵی بکات ، بێ شك چاکتر رێی پێدەدرێ بەرگری لە دین وئایدۆلۆژیای بکات ، چونکە ئایین و مەزهەب دەبێ ئازاد بێ .

ئیسلام بۆ بەرگری لە ئازادی و سەربەستی بانگەوازی جیهادی فەرز کرد ، وەکو بەرگری لە ئازادی دین و ئایدۆلۆژیاو ئیسلام بە خێروبێرێکی زۆرەوە هاتە ناو کۆمەڵگە .. هات بۆ رێنمایی ئادەمیزاد و .. ئینجل پاش ئەوە پێیان دەڵێ: ﴿ فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر ﴾ کێ ئیمان دێنێ کێش ئیمان ناهێنێ خۆی سەرپشك بێت بەڵام دەبێت کەش و هەوایەکی سازگاریش هەبێت بۆ راگەیاندنی ئەو بەرنامەیە بە تەواوی مەردم ، هەروەکو لەلای خواوە بۆ تەواوی مەردم هاتووە ، نابێ هیچ کەسێك ببێتە لەمپەر لەبەردەم راگەیاندنیدا ، وە ئەگەر زلهێزێك یان کەسێکی (طاغوت) رێی نەدا بەیان بکرێت ئەوە ئیسلام لەو حەلەدا رێ بە جیهاد دەدات ، هەتا کەش و هەوایەکی ئازاد بەرهەم دێنێت بۆ راگەیاندنی ، نەك بۆ ئەو مەردومەی کە بە زۆر بیکەنە دین و ئایدۆلۆژیای خۆیان .. دیسان بۆ ئەمەش هەتا قیامەت دێت جیهاد هەر دەبێ .

★ ئیسلام جیهاد دەکات بۆ پاراستنی ئەو رژێم و یاسا خواییە هاتووە بۆ ئادەمزاد ، چونکە رێزی مرۆڤ نەیارو دژەکانی تۆمەتباری دەکەن ، بڵاونەبۆتەوە بەڵکو تەنیاو تەنیا جیهاد دەکەن بۆ فەراهەم هێنانی یاساو رژێمێك کە: دیندارەکانی لە ژێریا بحەوێنەوە و ملکەچی ئەو یاساو رژێمەیە بن ، ئەگەرچی وەکو (دین)یش باوەڕی پێنەکەن .. دیارە پاراستنی کەشی هەوایەکی ئازادی ئاوا، هەتا دنیادنیا بێت ، هێزو تواناو دەسەڵاتی دەوێ ، بۆ ئەمەیە کە دەفەرمووێ: ﴿ و أعدوا لهم ما استطعتم من قوة و من رباط الخيل ترهبون به عدواالله و عدوكم و آخرين من دونهم لا تعلمونهم الله يعلمهم .. ﴾ کەوابوو ئیسلام دەبێ یاسای هەبێ و بەرگریشی لێبکات ، هێزو توانای خۆی هەبێت لە پێناویدل جیهادیش بکات ، دیارە ئیسلامێکی بێ یاساو رێسا و بێ هێزو توانا ئیسلام نیە و ، هەرگیزیش توانای مانەوەی سەرکردایەتی ئادەمزادی نیە و ناشتوانێ خۆشیی و خۆشگوزەرانی و ، ئاسوودەیی فەراهەم بێنێ .

ئومێدەوارم بەم کورتە شیکردنەوەیە ، لە ئازادی دین و ئایدۆلۆژیاو ، لە جیهادەکانی ئیسلام تێبگەین و ، بەرگری لە بوون و شەڕ فرۆشی لێك بکەینەوە . دوژمنانی دینی خوا ، ئیسلامێکی بێ یاساو رێساو بێ هێزو بێ دەسەڵات و ، بێ ئابووریی و بێ پارەو پووڵیان قبووڵە! ئیسلامێکیان پەسەندە نینۆکی کرابێ و ، ئیسلامێکیان دەوێ هەمیشە شوێنکەوتە بێت ، ئیسلامێکیان دەوێ لە چوارچێوەی مزگەوت نەچێتە دەرەوە ، موسڵمانێکیان دەوێ بە بەرنامەی رۆشنبیر کرابێ ، بەپێی نەخشەو پیلانی ئەوان بجووڵێ و بلێ.

لە کۆتایی ئەم باسەدا پێویستە ئاماژە بەمە بکەین کە گەلێك کەس لە زانای ئایینی و ئەکادیمی و خاوەنی جۆراوجۆری بڕوانامە ئەم ئایەتی : ﴿ لا إكراه في الدين ﴾ یان بە هەل قۆستۆتەوەو پێیان وایە بێ دانانی هیچ جۆرە یاساو سانسۆرێك دەبێ بە ئازادانە گشت رێچکەیەك - لێرەو لەوێ — بڵاو بکرێتەوە و خەڵکی بۆ بانگ بکرێت ! بەڵام زانای خوا ناس

(مەودودی) خوا لێی خۆش بێ لە کتێبی (رسالة الجهاد)دا دەڵێت : کاتی موسڵمانان دەستیان دایە جیهاد لەبەر ئەو هۆیانە لە ئیسلامدا رێ بە جیهاد دەدەن بۆیان نیە دەستکاری ئاقیدەو ئایدۆلۆژیاو بەرنامە کۆمەڵایەتییەکانی مەردم بکەن ، دەتوانن چ جۆرە دینداریيەك دەکەن ، بەرنامەی کۆمەڵگەیان چۆن بنیاد دەنێن؟ بەڵام نابێ ئەوەند ئازاد بکرێن تا حوکمی وڵات بەدەست بگرن و بەو رێچکە هەڵدێرانەدا خەڵکی ببەن و وڵات بگێرنەوە بۆ ژێر ئاڵای کوفرو خوانەناسی ، نابێ لەو رێگایەوە بەریان بۆ چۆڵ بکرێت .

★ مانای ﴿ لا إکراه فی الدین ﴾ ئەوە نیە کە هەموو مارکسیی و خوانەناس و لە دین دەرچوویەك ، ئەوە بە هەل بزانێ و بێت لە ژێر سێبەری دەوڵەتی ئیسلامدا بە ئازادانە بانگەواز بکات سبۆ رێچکە ئیلحادییەکەی ، چونکە لە پێشەوە گوتمان : بەدەر لە دینی خاوەن نامەکان لەگەڵ ئەوەشدا کە پرە لە هەڵەو پەڵە ، هیچ بەرنامەو بیرووبۆچوونێك بەدین و ئایدۆلۆژیا دانانرێت .

★ مانای ﴿ لا إکراه فی الدین ﴾ ئەوە نیە کە خەڵکانێك بە ئارەزووی خۆیان لە وتارو لە سیمینارو لە رۆژنامەو تەلەفزیۆن و بەشەکانی تری راگەیاندندا دابەزێنە سەر دینی ئیسلام و بە کۆنە پەرست و رەجعی بدرێنە قەڵەم و مەردم هەڵنێن بۆ وەرگرتنی رێچکەکەی خۆیان و واز لە ئیسلام بێنن! مەردم بانگ بکەن بۆ پەرستنی نەتەوەو نیشتمان و سۆسیالیستی و دیموکراسیی ... هتد .

★ مانای ﴿ لا إکراه فی الدین ﴾ ئەوە نیە کە لەناو جەماوەردا (ریفراندۆم) بکرێت بۆ هەڵبژاردنی ئیسلام ، یان عەلمانیەت !.

★ مانای ﴿ لا إکراه فی الدین ﴾ ئەوە نیە کە لە دەوڵەتی ئیسلامیدا (پەرلەمان)ێك لە شیوعیی و ، لە ئیشتیراکیو ، لە دیموکراسیی خواز - بەو مانایە کە سەرچاوەی حوکم و بریار گەلە - پێکبهێنرێت .

★ بەڵکو مانای ﴿ لا إکراه فی الدین ﴾ ئەوەیە کە دەبێ ئیسلام بۆخۆی حاکم بێ ، خەڵکانی تر – دیندارو غەیرە دین - لە ژێر سێبەریدا بە خۆشیی و ، بە ئازادانەو دوور لەهەر ترس و تۆقاندنێك بژین و ، هەموو مافێکیان مسۆگەر بێت .

چپەیەك:

خوێنەری هێژا ! ئەوە ئازادی مرۆڤی غەیرە دین بوو لە ژێر سێبەری شەریعەتی خوای میهرەباندا ، حەز دەکەم ئاورێك بدەنەوە بەلای (ئەندەلووس) و (ئیسپانیا) و وڵاتە کۆمونیستەکان و (هیند)ی گاپەرست و زایۆنیزم و خاچ پەرستەکاندا ، بە تایبەتی ئەو وڵاتانەی کەمینەی موسڵمانیان تێدایە ، تا بزانن باری کۆمەڵایەتی و بژێویی و سیاسیی و دینی و مەزهەبی و ئازادی لە بیروبۆچوون و مافی گواستنەوەو نیشتەجێ بوونیان چۆنە..؟ پەرستگاو مزگەوت و دروشمە پیرۆزو بەهاکانیان لە چیدایە ؟ ئایا سەروسیمای ئسلامیان بە موسڵمانەکان نەگۆڕیوە ؟ سەرپۆش و باڵاپۆشیان لەبەر کیژەکاندا دانەماڵێ و لە خوێندن و بڕوانامە - لەم سەدەیەشدا - بێبەش نەکران ؟ ئەی رەگەزنامەو ناوی ئیسلامی منداڵەکانیان پێنەگۆڕین ؟ لە دام و دەزگا دەوڵەتییەکاندا - چێشتخانە و ئوتێل و کەناسی و پێڵاو بۆیاخ کردن نەبێ - وە لا نەخراون؟! پێویستە مرۆڤ لەهەر جێگایەك بێت ، دەبێ وەکو مرۆڤ تەماشا بکرێ ، رێزو حورمەتی لێبگیردرێ ، بە مرۆڤی راستەقینە دابنرێ و ماف و حەقی خۆی بۆ دابین بکرێ.. (سەیری هەر سێ بەرگی: الأقلیات المسلمة فی العالم : ظروفها المعاصرة ، آلامها و آمالها - ساڵی 1986 ز بکە).

ئازادی مرۆڤ لە نەیاریی و ڕەخنە گرتندا

مەسەلەی نەیاریی‌و ڕەخنەگرتن لە هەر موسوڵمانێک ، هەتا دەگاتە (خەلیفە)ش لە هەر بابەتێکدا، بە مەبەستی دەرکەوتنی باری ڕاستی لەو مەسەلەیەدا، لە ئیسلامدا دەرگا والآیە بۆ گەورەوبچوك ، ژن و پیاو ، خوێندەوارو نەخوێندەوار ، بەڵکو گەلێ جار پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: (أشيروا علىّ أيهاالناس) چیتان پێباش نییە، فەرموون بەیانی بکەن و ڕەخنە بگرن ، هاوەڵانیش هەر شتێکیان بە خزمەتی دین و لە بەرژەوەندی کۆمەڵگەدا زانیبا، بە ڕاشکاوی دەیان درکان، ئەویش ﷺ گوێی بۆ دەگرتن و بیرو ڕاکەی لێوەردەگرتن و کاری پێدەکرد ، لە (بەدر) و لە چەند جێگایەکی تردا کە (حەباب) ی پسپۆڕ لە کاروباری سەربازیدا بە پێغەمبەری دەگوت : مەگەر بە وەحیە ئەم لەشکرە لەم جێگایەدا بێ ..؟ ئەگەر وابێ، ئەوا قسەیەکمان نیە، ئەگەر نا ئەم جێگایە بە باش نازانم...!

جا بۆدواییش هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ هەر لە سەر بنەمای رەخنەو ئازادیی لە بیرو بۆچووندا کاریان دەکرد.. خۆ دنیا دەزانێ کە (سەقیفە) و (بەنی‌ساعیدە) چ میمبەرێکی ئازاد بوون ، بۆ ڕەخنەو ڕاگۆڕینەوەی (ئەنصار) و(موهاجیر) – بەتایبەتی- لە دانانی خەلیفەدا.

(ئەبووبەکر)یش – خ – هەر کەس پۆستی خەلافەتی وەرگرت ، فەرموی : هەتا لە سەر هەقبم، هاوکاریم بکەن ، خۆ ئەر دیتان هەقرەو نیم و ڕێگەم هەڵە کردووە ، بمخەنەوە سەر ڕێی راست.

ئەی(عومەر- خ) هەر کە پۆستی خەلافەتی وەرگرت، نەیفەرموو: دەخیلتانم ، هەر کامێکتان هەڵەیەکی لێدیتم ، بۆ خوا ڕاستی بکاتەوە ؟ ئەوساش یەکێ لە گوێگران گوتی: سوێندبێ بە خوا ! هەر هەڵەیەکمان لێدیتی بە شیر راستی دەکەینەوە! ،ئەی ئەمە کە رۆژێ (عومەر- خ) چوویە سەر میمبەرو ، ویستی سنورێك دیاری بکات بۆ مارەیی ژنان، چونکە لەو سەردەمەدا زێدە ڕۆیەکی زۆر لە مارەیی ژنان دا دەکرا و ، کچان و کوڕان نەیان دەتوانی بە ئاسانی هاوسەری بکەن، ئەمیش – لە رووی ئەوەوە کە خەلیفەیە و ، دەبێ هەمیشە بەرژەوەندیەکانی گەل لە بیر نەکات – لە سەر میمبەری نوێژی هەینی ئەو مەسەلەیە خستە پێش چاوو وروژاندی، کەچی ژنە قورەیشییەکی لێهەلپەڕی وگوتی:مەگەر ئەو ئایەتی (.. وآتيتم إحداهن قنطارا..) واتە: ئەر کلوورێ ماڵتان کردبوویە مارەیی ژنەکانتان نابێ هیچیان لێ بسێننەوە، بەلگەی ئازادی بۆ ژنان لە دانانی مارەیی خۆیاندا؟ ئەوسا پێشەوا(عومەر) تەسلیم بووو گوتی: (أصابت امراة وأخطأ عمر..) واتە: ژنێك هەقی پێکاو، عومەرهەڵەی کردو نەی پێکا.

یان ئەو ڕۆژە کەلە سەر میمبەری نوێژی هەینیدا گوتی: خەڵکینە! ببیسن و فەرمانبەربن، کەچی (سەلمانی فارسی) هەڵدەسێتەوەو دەڵێ: نابیسین و فەرمانبەریش نابین ، چونکە جلکەکانی تۆ تێروتەسەل و رەسایە لە بەرتا ، لە کاتێکدا ئەمانەی ئێمە ، کورت و ناتەواوو ناڕەسایە لە بەرماندا، دەبێ ئەمەمان بۆ ڕوون بکەیتەوە ، ئەوجا گوێدەگرین، ئەویش شایەتی راستەوە کرد کە: ئەوبرایە بەشە قوماشەکەی خۆی بەخشیوە بە خەلیفە، واتە: جلکەکانی لە بە شەکەی خۆی‌و،ئەو برایە درووەە ..ئینجا کە خەڵکە قەناعەتی کرد ، گوتیان: دەسا فەرموو درێژە بە قسەکانت بدەو وتارەکەت تەواو بکە.. باشە! ئەی ئەمانە مانای ئازادی نەیاریی‌و ڕەخنە گرتن نین لە یسلامدا؟!

ئەی زانای پایەبەرز(مەودوودی – خ) لەو ڕەشنووسەدا بۆ دەستوری (پاکستان)ی ئامادە کرد بوو ، تێیدا نەینووسیبوو کە بۆ غەیرە دینیەکان – ئەوانەی لە ژێر چاودێری دەوڵەتدان – رەوایە هەر شك و گومانێکیان هەبێ ، لەبارەی ئایدۆلۆژیای ئیسلام و دروشمەکانیەوە ،دەری ببڕن، واتە: دەتوانن وەکو رەخنەو ئیشکال پێشنیاری بکەن (مقترحات الدستور الاسلامی – للثاكستان) .. سەرباری ئەمانە هەموو، پێغەمبەرمان (محمد ﷺ) دەفەرموێ: (الدين النصيحة) واتە: پایەی گرنگی ئەم دینی ئیسلامە، رەخنەو ئامۆژگارییە، بە پێغەمبەریان گوت ﷺ ئامۆژگاری و رونکردنەوە دەربارەی کێ..؟ فەرمووی: (لله ولرسوله ولكتابه ولأئمة المسلمين و عامتهم). لەمەڕخواو پێغەمبەرەکەیەوە، باسی بوون و وجودی خواو، تاك و تەنهایی خواو، راست و دروستی بەرنامەکەی خوا، ئەوجا گەورەیی مەزنی پێغەمبەر و ، درکاندنی هەر کاروبارێك لات روون نەبێ،

هەروەها ئامۆژگاری و رەخنەو فەرمانبەری پێشەوایانی موسڵمانان ،دواتر ئامۆژگاری و رونکردنەوە بۆ سەرجەم موسڵمانان . خۆئەگەر چاوێکیش بە قورئاندا بخشێنین ، دەبینین لە بارەی رەخنە گرتنەوە – لە هەموو بوارێکدا – ئایەت گەلێکی تێدایە ، بۆ نمونە:

★ (أفلا يتدبرون القرآن أم على قلوب أقفالها) محمد – 24. واتە : ئاخۆ لە قورئان رانامێنن ، یان دڵیان داخراوە؟.

★ (أفلايتدبرون القرآن ولو كان من عند غيرالله لوجدوا فيه اختلافا كثيرا) نيساء – 82. واتە: مەگەر ئەوانە لە قورئان ورد نابنەوەو ، بە وردی سەرنجی نادەن ، وائێستا بە شك و گومانن لێیو ، رەخنە دەگرن؟! بێشك ئەگەر كارو بەرنامەی كەسێكی تر بوایە – بێجگە لە خوا – بێگومان دژایەتیو ناكۆكیەكی زۆریان تێدا دەدیت.

★ (مالكم كيف تحكمون؟) 68 – 36. بۆچی وا بڕیار دەدەن و بیردەكەنەوە ؟

نیشتەجێبوون و گواستنەوە :

بەر لەوە بچینە ناو ئەم باسەوە پێویستە كورتە باسێ دەر بارەی رێزو حورمەتی مەسكەن و خانووو بەرەی هەرمرۆڤێك-بە موسڵمان وغەیرە دینەوە - بڵێین، ئەگەرچی ساباتێكیش بێت لە دەشتێكدا دروستی كردبێ. خانووو بەرە لە ئیسلامی پیرۆزدا رێزی تایبەتی خۆی هەیە، بۆ هیچ كەسێك نیە بێ مۆڵەت بچێتە ژوورەوە، بۆ ئەوە ئەسرارو نهێنیی خاوەن ماڵ پارێزراو بێت وهیچ كەسێك بێ مۆڵەتی ئەو پێی نەزانێت، وەلە حاڵەتی خەفڵەتدا عەورەتیان دەرنەكەوێ، عەورەتی سیاسیی، كۆمەڵایەتی، ئابووریی، ئەو خوراك وخواردنەی ئەیخوات، ئەو جل و بەرگەی لە بەریدەكات، ئەو فەرش و رایەخ و ناو ماڵەی هەیەتی وحەزناكات خەڵكێك بیبینێت. گەلێ حاڵەت هەیە –تەنانەتی - ژن ومێرد، لە یەكتری دەیشارنەوە، منداڵ لە دایك وبابی پەنهانی دەكات، وەهەروەها..

ئیسلام رازیی نیە كە خانووو بەرەی هیچ كەسێك حورمەت و رێزی بشكێنرێ و،بێقایەلبوون بە رێزیان و بە سەربەستانە و بێ پرس ورا هەڵبكوتیتە سەریی، ئەگەرچی سنوورئەو بەزێنەش خەلیفەی موسڵمانان بێت. خۆ داستانەكەی (عومەری كوڕی خەتتاب) تان بیستووە كاتێ بە سەر دیواری ماڵێكدا سەركەوت، تا بەچاوی خۆی ببینێ: ئاخۆ راستە ئەو ماڵە خەریكی مەشروبخواردنەوەن؟ ئەوسا لە گەڵ ئەوەش كەبە چاوی خۆی دیتی مەشروب دەخۆنەوە، مەشرووبخۆرەكان رەخنەیان لە شێوە بشكنینەكەی عومەر گرت وعومەریش بە رێزەوە سەركۆنەكەی وەرگرتن و گەڕایەوە ! پێیانگوت: خوا دەفەرموێ: لە دەرگاوە بچنە ژوورێ: ﴿ واتوا البيوت من أبوابها.. ﴾ كەچی تۆ لە سەر دیوارەكەوە سەركەوتیت!. خوا دفەرموێ: ﴿ ولا تجسسوا.. ﴾ واتە: بە دوای نهێنیەكانی یەكتردا مەچن، كەچی تۆ كوڵەت لێگرتین !. خوا دەفەرموێ: ﴿ لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم حتى تستأنسوا وتسلموا على أهلها.. ﴾ واتە: هەتا خۆتان نەناسێنن بە خاوەن ماڵ وسلاٌو نەكەن و مۆڵەت وەر نەگرن، نەچنە ژورێ ، كەچی تۆ هیچێكت لەمانە نەكردو هاتوویتتە ژوورەوە ! لەسەردەمی جاهیلیەتدا - بێ پرس و مۆڵەت - خۆیان دەكرد بە ژووردا ئەواسا دەیگوت: لێرەن؟! گەلێ جار خاوەن ماڵەكەی لە حاڵەتێكی ناپەسەندو نەشیاودا دەدیت ، وا دەبوو ژن و پیاوەكە ، یان یەكێكیان رووت دەبوو ، ئەوەش ئازاری دەروونی دەدان جا لەبەر ئەوە و بە دەیان شتی تری بێزراو و نەشیاو ، خوای میهرەبان وێڵی موسڵمانانی داداو فەرمووی: ﴿ يا أيهاالذين آمنوا لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم حتى تستأنسوا و تسلموا على أهلها ذلكم خير لكم لعلكم تذكرون ★ فإن لم تجدوا فيها أحدا فلا تدخلوها حتى يؤذن لكم و إن قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو أزكى لكم والله بما تعملون عليم .. ﴾ نوور / 29 . واتە: ئەی خەڵكانی خاوەن باوەڕ ! بەدەر لەماڵی خۆتان ، سەر بەهیچ ماڵێكدا مەكەن هەتا ئیزن نەخوازن و سلاٌو بۆ ئامادە بوانی ماڵەكە نەكەن . دیارە ئەمە بۆ ئێوە باشترە و ، بەشكوم پەندیشی لێوەرگرن ، خۆئەگەر كەسێكتان تێدا نەدیت ، نەچنە ناوی تا خاوەنی ئیزنتان دەدات ، ئەگەر گوتیشیان :

بگەڕێنەوە ، دەبێ بگەڕێنەوە ، ئەمە بۆ ئێوە باشترە ، خوا لە هەرکارێ دەیکەن ئاگادارە . ئەم وردەکارییانە گشت لە موسڵمانانی پێشوودا رەنگیان دایەوەو ، زۆر بە جددی گرتیان و کاریان پێکردن ، بەر لە هەموو کەس پێغەمبەری مەزنمان (محمد ﷺ لە خۆیدا جێبەجێی کرد . (قەیسی کوری سەعد) دەڵێ : پێغەمبەر ﷺ بە مەبەستی سەردانمان تەشریفی هات بۆ ماڵەوەو فەرمووی : (اللسلام عليكم و رحمة الله) سەعدیش ئەوەند بە هێواش وەلامی دایەوە گوێی لێوە نەبوو ، (قەیس) بە سەعدی گوت : ئەوە بۆ بە هێواش وەلامی پێغەمبەر دەدەیتەوە؟! سەعد گوتی : حەز دەکەم پێغەمبەر ﷺ سلاوی زۆرم لێبکات (چونکە سلاوی ئەو مایەی لێبوردنی خوایە) جا دووبارە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : (السلام عليكم و رحمة الله) دیسان سەعد بە هێواش وەلامی دایەوەو نەیبیست ، بۆیە بۆ جاری سێیەم سلاوی کردەوە ، ئیتر گەڕایە دواوەو رۆشت ، سەعدیش بە پەلە دوای کەوت و گوتی : ئەی پێغەمبەری خوا ئەوەی راستی بێ هەر سێ جارەکە گوێم لە سەلامەکەتەوە بوو ، بەلام لەبەرئەوە کە سەلامی زۆرم لێبکەیت بە هێواش وەلامم دایتەوە ، پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ سەعدا گەرایەوە بۆ ماڵی سەعد و ، ئەویش چەندەی پێکرا خزمەتی کرد و پاشان پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : (اللهم اجعل صلاتك و رحمتك على آل سعد بن عبادة ..) أبو داود ، نسائی . واتە: خوایە لێبوردن و دلۆڤانیت بەرامبەر بە ئالوبەیتی سەعد هەبێت

(ئەبوو داود) لە (عەبدالله)ی کوری (بەشیر)ـەوە دەڵێ : پێغەمبەر ﷺ کە دەچوویە بەر دەرگای هەر ماڵێك ، یان لە لای راستی دەرگاکەوە ، یان لەلای چەپیەوە دەوەستاو دەیفەرموو : (السلام عليكم و رحمة الله) پاشان داوای مۆڵەتی چوونە ژوورەوەی دەکرد ، واتە : نەدەچوو روو لە ناو حەوشەو ماڵەکە بکا ئەوسا مۆڵەت بخوازێ ، بۆیە هەرکەسێ لە دەم دەرگادا وەستا بیَو رووی لە ناو ماڵ و حەوشە کردبێ ، پێغەنبەر ﷺ پێی فەرمووە : لە راست یان لەلای چەپەوە بوەستە ، چونکە قازانجی ئەو مۆڵەت وەرگرتنە ئەوەیە کە ئاگاداری عەورەت و ناتەواوییەکانی ئەو ماڵە نەبێت .

لە (بوخاریی) و (موسلیم)دا هاتووە : ئەگەر کەسێ بە ئیزن و مۆڵەت لە دەرگاوە یان لە درزی دەرگاوە یان بە هەر جۆرێکی تر ئاگاداری ناو ماڵت بوو تۆش - لەبەرامبەر ئەو سنوور شکێنەیەوە - زیخێکت بۆ هەڵداو چاوی دەرهێنا ، هیچ گوناخێکت لەسەر نیە ! وە هەر بۆ راگرتنی حورمەت و رێزی مەسکەن و جێ حەوانەوەیە کە : (عومەر/خوای لێ رازی بێ) لایدایە لای ژنێکی قورەیشی کە لە چادرێکدا بوو گوتی : (السلام عليكم) مۆڵەت هەیە بێمە ژوورێ ؟ ئەوە بوو تا ژنەکە بەراشکاوی مۆڵەتی عومەری نەدا مافی بەخۆی نەدا بچێتە ژوورەوە . تەنانەتی ئیسلام رێ لە خاوەن ماڵیش دەگرێ خۆی بکاتەوە بە ماڵدا ، بە تایبەتی ئەگەر لەسەفەر بگەرێتەوە ، ئەمەیش بۆ ئەوەیە چونکە لەسەر بووە ئەگەری ئەوەی هەیە خێزانەکەی ناتەمیزو ریعایەتی پاکوخاوێنی نەکردبێ . بۆیە پێغەمبەر ﷺ هەرکە لەسەرفەر دەگەرایەوە - ئەگەر هێمان رۆژبووبا - لە نزیکی مەدینەوە پشوویەکیان دەدا هەتا بەشێ لە شەو دەچوو بە هاوەڵانیشی دەگوت : چاوەڕوان بن هەتا ژنان قژیان شانە دەکەن و خۆ پاکو خاوێن دەکەن .

ئەمەیە ئادا ب و وێڵی ئایینی پیرۆزی ئیسلام ، لەمەڕ مەسکەن و جێ حەوانەوەی هەموو مرۆڤێك ، تەماشا بکە ، ئەوەند بەرز و شکۆمەند رایگرتووە ، نابێ هیچ کەسێك - ئەگەر پێغەمبەریش بێ ﷺ - سنوورو (حەریم)ـی ببەزێنێ . بەلام بەداخەوە دەبێ ئێستا ئەو ئەدەب و وێڵە ئیسلامییە بەرامبەر بە خاونوو بەرەو مەسکەن لە کوێ بێت ؟ کوا موسڵمانان پەیڕەویی لێدەکەن؟. گەڵێ مرۆڤ هەیە هەرکە بە خەیاڵیا دێ بچێت بۆ لای هەرکەسێك — بە شەو بەرۆژ — ئیتر بێ رەچاو کردنی ئادا ب و وێڵی زیارە ت و سەردان، هەڵدەکوتێتە سەر دۆستەکەی ! زۆر جارانیش ئەوەند لە دەرگا دەدات ودەرگای لێناکرێتەوە، دەروو دراسێکانیش بێتاقەت ونارەحەت دەکات، هەتا ناچاریان دەکات بە فەرموو دەرگا کردنەوە، ئەگەرچی خۆیان و ناو ماڵیشیان لەو کاتە دا کەڵکی میوان داری پێوە نەبێت ! خۆ زۆر جاریش هێڵی تەلەفۆن هەیە، دەتوانێ کات و ژوان وەر گرێت بەر لەوە بەو شێوەیە هێرش بکاتە سەریان، خۆ دیارە ئەمانە هیچیان ناکاو تائێستاش کۆمەڵگە وای لێنەهاتووە بتوانی بەکەسێك بڵێیت : داوای لێبوردن دەکەم ئێستا کاتمان نیە و بۆ کاتێکی تر، کە ئەمە ئادابێکی ئیسلامییەو

هەقە ڕەچاو بكرێت: (وإن قيل لكم ارجعوا فارجعوا هو أزكى لكم..). هەڵدەكوتێتە سەریان پیاو لەوێ بێت ، ، كاتی حەوانەو پشووودان و نان خواردن بێت ، یان نا، سەرە رای ئەمانەش ئەگەر وەكو پێویست نەتوانرا خزمەت بكرێ ، غەزەب و تووڕەیی دەیگرێت !.

پێغەمبەرمان محمد- ﷺ ڕێدەگرێ لە شوێنكەوتنی عە یب و عاری ئەم و ئەوو، بلاوكردنەوەیان لێرەو لەوێ ، ئەوەتە لە فەرموودە یەكیا دەفەرموێ : ((يا معشر من آمن بلسانه ولم يفض الإيمان إلى قلبه ، لا تغتابوا المسلمين ، ولا تتبعوا عوراتهم ، فإن من تتبع عورة أخيه تتبع الله عورته ، ومن تتبع الله عورته يفضحه فى جوف بيته)) ئیبن كەسیر/ سوورەتی حوجورات. واتە: ئەی ئەو كۆمەڵە كەسە ! بە زمان باوەڕتان هێناوەو نەگەیشتۆتە ناخی دلّتان، هەرگیز بەناشیرین ناوی موسڵمانان مەهێنن و بە دوای عەورەتیاندا مەچن ، بێشك هەركەسێك بەدوا ی عەورەتی برای خۆیدا بچێت ، خوایش بە دوای عەورەتیا دەچێ و ئا برۆوی دەبا، خۆ هەر كەسێكیش خوا بیەوێ ئەرارو نهێنیەكانی دەر بخات، ئەوا لە نلو جەرگەی ماڵەكەی خۆیدا ئابڕووی دەبات.

مرۆڤ - سەرجەم - لە دیدی ئیسلامدا لە ماف و حقووقدا یەكسانە ، هەموا نیش بە بەندەی خوای دلۆڤان دادەنرێن ، بۆ هەموانیش مافی زمان و كەلتوورو فەرهەنگ و، فێربوونی زانست و زانیاریی و، گوزەران و خۆشگوزەرایی و، نیشتەجێبوون هەیە، ئایەتی : ﴿ والأرض وضعها للأنام..﴾ جەخت لە سەر ئەو هەقیقەت وبنەمایە دەكاتەوە، چونكە خوای گەورەو میهرەبان مرۆڤی بە خاوەن ئاوو خاك وهەقی نیشتەجێبوون دروست نەكردووە ، ئایەتی : ﴿ إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين﴾ ئەعراف: 128. یان ئایەتی : ﴿ ومن آياته خلق السماوات والأرض واختلاف ألسنتكم وألوانكم..﴾ رووم /22. وە ئایەتی: ﴿ وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا..﴾حوجورات/13. وە ئایەتی: ﴿ يا أيها الناس اتقوا ربكم الذى خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء..﴾/1. بە تایبەتی كە ئیسلام ئەم مەسەلەی نیشتەجێبوونەی لە سەر بنەمای دین وئایین دامەزراندووە ، چونكە ئایینێكی گشتگیرو جیهانیە، بۆیە لە هەر جێگایەك پەرەی سەند ، ئەو جێگایە دەبێتە نیشتمان بۆ ئەو ئیماندارانە باوەڕیان پێی هێناوە،جگە لەوەش لە هەموو لایەكەوە دەتوانن بۆی بگوێزنەوەو بۆی بچن، بۆ ئەوەش نابێ لە هیچ لایەكەوە گرفت دروست بكرێت. سەر باری ئەوەش هەر موسڵمانێك لە هەر جێگایەك بژی و، نەتوانێ بە ئازادانە دینداری خۆی بكات، لە سەری فەرزە لەوێ بگوێزێتەوەو كۆچ بكا بۆ جێگایەكی تر بتوانێ تێیدا خواپەرستیی بكات ولەو ستەم وناهەقیەش خۆی رزگار كات ، بۆ چەسپاندنی ئەم راستییە چەندین ئایەت هاتووە لە قورئانی پیرۆزدا ، ئەمانە هەندێكیانن : ﴿ إن الذين توفاهم الملائكة ظالمى أنفسهم قالوا فيم كنتم قالوا كنا مستضعفين فى الأرض قالوا ألم تكن أرض الله واسعة فتهاجروا فيها..﴾ 97/4. ﴿ومن يهاجر فى سبيل الله يجد فى الأرض مراغما كثيرا و سعة ومن يخرج من بيته مهاجرا إلى الله ورسوله..﴾ 4/... ﴿والذين آمنوا ولم يهاجروا ما لكم من ولايتهم من شيء..﴾ ئەنفال/72.

بەڵێ .. دەبێ مرۆڤ بە ئازادانە بژی ، بە ئازادانە نان و خۆراك پەیدا بكا ، بە ئازادانەش لە هەموو سووچێكی زەویدا - ئەگەر بیەوێ - دابنیشێ و خانووبەرەی لێ دروست بكات ، پاشانیش بە ئارەزووی خۆی لەوێ بگوێزێتەوە . هەروەها ئایینی پیرۆزی ئیسلام دەرگای والآ كردووە لەو كەسانە دەیانەوێ بێنە ناو جیهانی ئیسلامییەوە وەكو پەناهێنان - ئەگەر كافرو شەڕ فرۆش بن - لەگەڵ رەچاو كردنی ئەو بەرژەوەندییانە بۆیان دەنوسرێت ، وەك لەم ئایەتەوە دەرئەكەوێ : ﴿ و إن أحد من المشركين استجارك فأجره حتى يسمع كلام الله ثم أبلغه مأمنه ... ﴾ تەوبە / 6 ، واتە: ئەگەر یەكێك لە بتپەرستان خۆی خستە دالّدەتەوە ئەی پێغەمبەر ﷺ پەنای بدە تا فەرموودەی خوا دەبیسێ ، ئەوسا بینێرە شوێنێ نەترسێ . ئایینی پیرۆزی ئیسلام لەگەڵ ئەوەشدا جیهادی راگەیاند لە رووی گشت ئەوانەدا دەبنە بەرهەڵست لەبەردەم راگەیاندنی دینی خوادا ، ئەو جۆرە جەنگانە ، جەنگی ئیبادەو لە بن هێنان نیە بەڵكو بۆ هیدایەت و رێنماییە ، بۆ تێگەیاندنی ئەو كەسانەیە لە ئیسلام

حاڵی نەبوون ، بۆیە لەم ئایەتەشدا ئەو موشریکانە دەیانەوێ بێنە وڵاتی ئیسلامییەوە بۆئەوەی شتێ لە قورئان تێبگەن ، یان بۆ بازرگانی ، یان وەکو پەناهەندەی سیاسیی ، یان بۆ خوێندن ، یان .. یان ، دەبێ پێشوازی بکرێن و رێ و شوێنی حەوانەوەیان بۆ ئامادە بکرێ ، وە لە هەر خراپەو دەستدرێژییەکیش سەرو ماڵیان بپارێزرێ ، ئینجا ئەگەر ویستیان بگەرێنەوە بۆ وڵاتی خۆیان یان بۆهەر جێگایەکی تر ، دەبێ بە سەلامەتی رەوانە بکرێن و بگەیەنرێنەوە وڵاتی خۆیان ، وە هیچ کەسێك بۆی نیە سووکلیەتیان پێبکاو بە دژایەتی سەیریان بکا ، ئەگەرچی موسڵمانیش نەبن و باوەڕ بە ئیسلامیش نەهێنن .

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئیسلام زۆر سوورە بۆ رێنمایی و شارەزا کردنی مرۆڤەکان بۆ رێگای سەرفرازیی و بەختیاریی ، وە هەرگیزیش حەزی لە مرۆڤ کوشتن وخوێن رشتن نیە بەناهەق ، رێگەش بە کەس نادا بێتاوان کەسێ بکوژێ ، مەگەر کەسێك بۆ خۆی دژایەتی بانگبەرەکانی ئیسلام و دینی ئیسلام بکا ، ئیسلام لەبەردەم باوەرداران و ئەو کەسانەشدا دەیانەوێ بێنە جیهانی ئیسلامییەوە ، گشت سنوورەکانی کردۆتەوە کە بە ئازادانە بێنە ناوچە ئیسلامییەکانەوە ، بە مەرجێ هەتا لەوێن ئەمن و ئاسایش بپارێزن و سیخوڕی و جاسووسی نەکەن ، وە رەچاوی یاسا و شەریعەتی ئیسلام بکەن . ئیسلام مامۆستای خەڵکانی نەزانە ، پەناگای پەنا هاوەرانە ، ئەگەرچی تا دوێنێش دژی بووبێ و شیری بەرامبەر هەڵگرتبێ .

دەتوانین پوختتر بڵێین : مرۆڤ هەقیەتی بە ئازادا نە بۆ خۆی بژیی، لە هەر جێ وریێیەك حەز بکات ، وە لە هەر لایەك خانوو بکات ، یان بچێتە هەر وڵاتێکی تر، بێ ئەوە لە لایەن دەوڵەتەوە هیچ لەمپەرێکی بۆ دروست بکرێت ، یان خوێنی حەلاڵ بکرێت ، بۆیە کاتێ نوێنەرەکەی (موسەیلەمە) هاتە لای پێغەمبەر لێی پرسی : مەگەر تۆ شایەتی دەدەیت (موسەیلەمە) پێغەمبەر بێت ؟ گوتی: بەڵێ ! ئەوسا پێغەمبەر فەرمووی : ئەر نوێنەر کوژرا با ، تۆ هەقی کوشتنت هەبوو ! (ئیبن کەسیر) دەڵێ : مەبەست لەو پەنادانە ی ئایەتەکە : (وإن أحد من المشركين..) ئەمەیە کە هەر کەسێك لە (دار الحرب)ـە وە هاتە وڵاتی ئیسلامیەوە بە نوێنەرایەتی هەر وڵاتێك ، یان بۆ بازرگانیی ، یان بۆ صوڵح وئاشتی ،یان داوای گرێدانی پەیمانی کرد ، یان لە بەر هەر هۆیەکی تر، هات وداوای لە دەسەڵاتدارانی دەوڵەت کرد پەنای بدەن ، دەبێ پەنای بدەن و لە هەر پێشهاتێکی خرا پیش —هەتا لەوێیە — بیپارێزن ، وە هەرکاتێکیش ویستی بگەرێتەوە بۆ زێدی خۆی ، دەبێ بە شێوەیەکی جوان وپەسەند بەڕێ بکرێت . لە ئیسلامدا بەندکردن و دوورخستنەوەی هیچ کەسێك — بەبێ هۆی شەرعیی — رەوا نییە ، چونکە دەست درێژییە بۆ سەر ئازادیی و کەسێتی مرۆڤەکان ، دیارە ئەمەش پێچەوانەی عەدل ودادگەرییە . بەڵام لە رژێمە دەست کردەکاندا ،هیچ کەسێك بۆی نیە پێچەوانەی راو بۆ چوونەکانی ئەوان هەناسە بدات ،وە سەرو ماڵی هیچ کەسێك پارێززراو نیە !.

خوێنەری هێژا ! لە کۆتاییدا بە پێویستی دەزانم هەندێ لەو بنەما گشتیانە کە دەوڵەتی ئیسلامییان لە سەر دادەمەزرێ و، ئەو ئازادیی ومافانەی تیا بەدەست دێت — بەکورتەیەك - بۆ ئێوەی بەرێز باس بکەم ، بەم شێوەیەی خوارەوە :

یەکەم — دەوڵەت لە ئیسلامدا لە سەر بنچینەی ئاقیدەو ئایدیۆلۆژییایەکی پاك وخاوێن و ، قایەلبوون بەتاك وتەنیایی خوای میهرەبان و هەڵگۆزراو لە قورئان وسوننەت دادەمەزرێ ، دیارە ئەو ئازادیی و مافانەش لەوەوە سەر چاوە دەگرێت ، نەلە سەر بنەمای عیرقیی و(ئەسنۆ لۆژی)،یان لە سەر بناغەی جوگرافیایی ومێژوویی (جیبولوتێکی)، ئەمەیە کە خوا دەفەرموێ : (كنتم خير أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر وتؤمنون بالله..) 110/4.یان دەفەرموێ : (وكذلك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا..) 143/3. پاشان ئەو دەوڵەتە بە شێوەیەکی مرۆڤ دۆستانە و گشتگیر هەڵدەسێ بە ئەنجامدانی کارەکانی، :ئەوەیە کە دەفەرموێ : ﴿ يأيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا.. ﴾ حوجورات/13، یان دەفەرموێ : ﴿ و ما أرسلناك إلا رحمة للعالمين ﴾ ئەنبیاء/107. لەگەڵ ئەمەشدا زۆرو زۆرداری بە شتێکی حەرام دەزانێ وریێنادات بەرامبەر بە هیچ کەسێك ئەنجام بدرێ ، بە بیانووی ئەوە وە بەشکو ئیمان بێنێت ، وەکو ئەم ئایەتە دەفەرموێ : (لا إكراه فى الدين..)، یان ئەم فەرموودە دەفەرموێ : (ليس منا من دعا

إلى عصبية ، وليس منا من قاتل على عصبية..) سەرباری ئەمانەش مێژووی دێرین و زێڕینی موسڵمانان ، شایەتە بۆ ئەو هەقیقەت وراستییانە .

دووەم - دەوڵەتی ئیسلامیی لەسەر ئەساسی ڕێزگرتن لە ئەحكام و شەریعەتی خوا و سەروەریی و گوێڕا یەڵی بۆ بڕیارەكانی خوا دامەزراوە ، دەبێ بە قورئان وسوننەت كار بكات ، دەبێ بە شێوەیەكی ئاسان مەردمی لێ حاڵی بكات ، لەو لایشەوە پێویستە ئوسرەو خێزان و سەرجەم خوێند ن و خوێند نگاكان ودەزگاكانی ڕاگەیاندن ، جەخت بكەنەوە لە سەر پەروەردەی نەفس و ئەقڵ و بەرەو ئیسلام و ڕێنماییەكانی ئیسلام ئاراستە بكرێن ، وەدەبێ هاوكاریی و هاریكاریی لە دڵ و دەروونی هەموو ئینسانەكاندا بڕوێنرێ بۆ ئەنجامدانی گشت كارێكی خێر لە سەر ئەساس وبنەمای : ﴿ وتعاونوا على ا لبر والتقوى ..﴾ .
پێویستە بۆ گرتنە بەری ڕێگای هەق وراستیی و، فەرمان بە چاكە و ڕێگرتن لە خراپە، یەكتر ڕاسپێرن و بەئارام وخۆ ڕاگربن.
خوا دەفەرموێ : ﴿ و أوحى إلى هذا القرآن لأنذركم به و من بلغ.. ﴾ ئەنعام / 9 . ﴿ و العصر ★ إن الإنسان لفى خسر ★ إلا الذين ... ﴾ سلووك و ڕەوشتی گشت موسڵمانان - بە سەرۆك و فەرماندەكانیشەوە - بێ جیاوازیی ، هەر ئەوەیە كە لە قورئان و سوننەتی پێغەمبەردا ﷺ ڕوونكراوەتەوە .
بیرو بۆچوون و ئیجتیهاد و لێكدانەوەی زانا و یاساناسەكان و ، دارشتنی (دەستوور) بۆ وڵات ، لەسەر بنەمای قورئان و سوننەتە ، كەوابوو ئەوی بە پێی فەرمان وبڕیاری خوا نەبێ ، كاری پێناكرێ و دەبێ بدرێتە دواوە ، مەردم لەبەردەم شەرعی خوادا گشت یەكسانەو ، تاوانیش تەنها لەسەرشانی تاوانكار دەكەوێ و پێی مجرۆ دەبێ : ﴿ و لا تزر وازرة وزر أخرى .. ﴾ إسراء / 15 .
هەرچیش پێش هەر بڕیارو دەقێك كرابێ ، بەر ئەو بڕیارو دەقە تازەیە ناكەوێ - وەكو بیرۆكەی یاسای نوێش دەڵێ - ئایەتی : ﴿ و ما كان الله ليضل قوماً بعد إذ هداهم حتى يبين لهم ما يتقون ﴾ تەوبە / 115 . وە ئایەتی : ﴿ و ما كنا معذبين حتى نبعث رسولا ﴾ ئیسراء / 15 . ﴿ عفا الله عما سلف ﴾ مائیدە / 95 ، بەڵگەی ئەو ڕاستیەن .
سێیەم - دەوڵەتی ئیسلامیی - كەلەسەر بنچینەی ئیسلام ، خۆی دادەمەزرێنێ - پێویستە (دادگەریی) بە مانا فراوانەكەی و لە بواری سیاسەت و ئیدارە و داوەریی و كۆمەڵایەتییدا فەراهەم بێنێ لە وڵاتدا ، هەتا بتوانێ مافەكانی مرۆڤ و ئازادیی و یەكسانی بۆ تاك كۆمەڵ بچەسپێنێ .
دەوڵەتی ئیسلامیی لەسەر بنەمای (شوورا) و ڕاوێژ ، مومارەسەی كاری ڕۆژانەی دەكات ، ئایەتی : (159)ـی (ئالی عیمران) و (38)ی (شوری) بۆ چەسپا ند نی ئەوبنچینە مەزنە یە .
دەبێ فەرمانبەر و كارگێرانی دەوڵەتی ئیسلامیی ، هەمیشە دەرگایان لە هاوڵاتیان والآ بێت ،هەتا هاوڵاتیان بتوانن بە ئاسانی بۆ چارەسەری كێشەكانیان پەیوەندییان پێوە بكەن و بۆیان باس بكەن .
دەوڵەتی ئیسلامیی ، دەبێ لە ڕووی ئابووریی و بە دەستهێنانی خۆشگوزەرانیەوە بۆ مەردم - زەوی ئاوەدان بكاتەوە و ڕێگای كشتوكاڵێكی سەركەوتوانە بداتە بەرو ، لە دابەشكردنی موچەو گەیاندنی كارە خزمەتگوزەرانییەكاندا ، ڕەچاوی (عەدالەت) بكات ، ئایەتی : ﴿ كيلا يكون دولة بين الأغنياء منكم .. ﴾ حەشر / 7 . جەخت لەسەر ئەو ڕاستییە دەكاتەوە . پێغەمبەریش ﷺ بەرپرسێتی كارو باری مەردم و گوزەرانیان دەخاتە سەر ئەستۆی ئەوكەسانە دەوڵەت بەڕێوە دەبن ، بۆیە دەفەرموێ : (أنا أولى بكل مسلم و مسلمة ، فمن مات و ترك مالاً فلورثته ، ومن مات و ترك ديناً أو ضياعاً – أى ذرية ضعافا – فليأتنى فأنا مولاه) ، واتە : پێغەمبەر ی خوا ﷺ بۆ هەموو ژن و پیاوێكی موسڵمان ، لە نەفسی خۆیان بۆ خۆیان نزیكترو باشترە ، كەوابوو ئەو كەسەی دەمرێ و سەروەت و سامانێك بە جێ دێڵێ ، دەدرێتە كەس و كارە میراتبەرەكانی ، خۆئەگەر بە قەرزاری مرد و ماڵ و منداڵێكی بێ دەرامەتی جێهێشت با بچنە لای پێغەمبەر ﷺ ، چونكە ئەو سەرپەرستیاریانەو ، دەبێ ئەویش كەم و كورتیەكانیان بۆ تەواو بكات ، جا بۆ بەڵگەی ئەم بنەما زۆر گرنگە ، فەرمووی : حەز دەكەن ئایەتی : ﴿ النبى أولى بالمؤمنين من أنفسهم .. ﴾ بخوێنەوە

کەوابوو دەوڵەت داڵدەدەری سەرجەم ئەو مرۆڤانەیە لە ژێر رکێفیدان ، دەبێ بێ فەرق و جیاوازی رەچاوی هەموو بەرژەوەندییەکان بکا و ، نەهێڵێ - بە پێی توانا - هیچ کەسێك سەرماو گەرما و برسی ببێ ، ئەگەرچی ئەو کەسەش باوەڕیی بە دین و ئایدۆلۆژیای ئەو نەبێ .

(عومەری کوری خەتتاب / خوای لێ رازی بێ) لە وتارە گرنگەکەیدا گوتی : بەخوا سوێندی بێ ، کەسێ لە کەسێکی تر ، لەم بیت المال) ـە دا هەقدارترینە ، سوێند بەخوا ! هەمو مرۆڤێك لەم (بيت المال)ـەدا خاوەن مافە ، منیش وەکو تاکێکی ئێوەم (بۆم نیە زیاتر و باشتر بخۆم) هەر مرۆڤێ بەپێی تێکۆشانی و تووش بوونی لە ئیسلامدا خاوەن هەقە ، هەر مرۆڤێ بەپێی کۆن و تازە موسڵمان بوونی رەفتاری لەگەڵ دەکرێت ، هەمو مرۆڤێك بە ئەندازەی پێویستی هاوکاری دەکرێت .

(خالیدی کوری وەلید) کاتێ لەگەڵ خەلکی (حيره) دا رێکەوتن گوتی : هەر پیاوێك لەبەر هەر پیاوێك دەوڵەمەند بووبێ و ، ئێستا هەژار کەوتبێ و خێری پێبکەن ، سەرانەکەی لەسەر هەڵدەگیردرێ و ، خۆی و ماڵ و منداڵیشی لە (بيت المال) جیرەیان بۆ دەبرێتەوە .

لە ئیسلامدا ددان بە خاوەنداریيەتیدا نراوە ، بە مەرجێ زیان بە خەڵکانی تر نەگەیەنێت : ﴿ فإن تبتم فلكم رؤوس أموالكم لا تظلمون ولا تظلمون ﴾ بەقەرە / 297 . کۆکردنەوەی سەروەت و سامان ودارایی لە رێگای پەسەندی خۆیەوە ، لای ئاپینی پیرۆزی ئیسلام پەسەند کراوە، ئەڵبەت لە گەڵ رەچاو کردنی بەشە زەکاتەکەی و ئەو مافانەی تر تێیدا هەن ، هەقە لە سەر دەوڵەت دەنەی مرۆڤ بدات بۆ بازرگانیی و ئاسانکاریشی بۆ بکات و سەرو ماڵیشی بپارێزێ لە دزیی و دەغەلی.

چوارەم – دەوڵەتی ئیسلامی پێویستە لە گەڵ سەرجەم هاولاتە غەیرە دینەکانیدا – بە تابیەتی ئەوانەیان لە ژێر چاو دێری ئەودان – لە سەر بنەمای ئەم ئایەتە پیرۆزە رەفتار بکات کە دەفەرموێ : ﴿ لا ينهاكم الله عن الذين لم يقاتلوكم في الدين ولم يخرجوكم من دياركم أن تبروهم وتقسطوا إليهم إن الله يحب المقسطين ﴾ مومتەحینە/8. واتە: خوا رێتان لێناگرێ لە گەڵ ئەوانەدا نەهاتوون بەگژتاندا و، لە زێدی خۆتان دەریان نەپەڕاندوون ، چاك بن و بەدا دگەرانە لە گەڵیان بجووڵێنەوە، خۆ دیارە کە خوای بە هەقیش مرۆڤە خاوەن ئینساف وخاوەن ویژدانەکانی خۆش دەوێ. لەم ئایەتەدا دەرکەوت کە ئەو غەیرە دینانە – هەرچی ببن - مادام شەڕ فرۆش نەبن و دژایەتی موسڵمانان نەکەن ، دەبێ موسڵمانان چاکەیان لە گەڵ بکەن و بە ویژدان و بە ئینساف بن لە گەڵیاندا..بێگومان ئەمەیە مانای ئازادیی راستەقینە و، دابینکردنی مافی مرۆڤ بۆ گشت ئینسانەکان، ئیسلام لە گەڵ ئەو خاوەن دینانە دژو نەیارینی هێزو ئاگر بەکار ناهێنێ ودژیان ناوەستێ ، هەر لەبەر ئەوە کە باوەڕیان پێی نییە،بەڵکو تەنیاو تەنیا دژ بە وانە دەوستێ ، دەژیی دەوەستن وئاژاوە دەنێنەوە لە ولاتدا، ئەگەر ئیماندارێش بن . ئەگینە غەیرەدینەکان بە ئازادانە دەتوانن مومرەسەی ژیان بکەن، بێ دانانی هیچ لەمپەرێك لە بەردەمیاندا. قورئانی پیرۆز بەرامبەر بە خەڵکانی دژو ناحەز ، یەك راو بۆ چوونی هەیە ،بۆ هەموان هەر ئەمەیە کە دەفەرموێ :﴿ فإن بغت إحداهما على الأخرى فقاتلوا التي تبغي حتى تفيء إلى أمر الله .. ﴾ حوجورات /9. واتە:ئەگەر یەکێ لەو دوو دەستە ناکۆکە - پاش هەوڵی صوڵح وسازشی نێوانیان – هەر سوور بوو لە سەر کاری دەست درێژی بۆ سەر ئەوی تریان، دەبێ هەتا تەسلیم دەبن بە حوکم وبڕیاری خوا ،بچن بە گژیاندا ، تەنانەتی روبەرووشیان بووەستن ، هەموو ئەوانەی ململانێ لە گەڵ سوڵتەو دەسەڵاتدارانیدا دەکەن ، جا بۆ هێور کردنەوەی بارو دۆخەکە ،هەر ئەوەیە راو بۆ چونی ئیسلام ،ئیتر هەر دەستەو تاقم و خەڵکانێکبن. خوا هر لەو سوورەتی/ مومتەحینە/دا دوفورموێ : ﴿ إنما ينهاكم الله عن الذين قاتلوكم في الدين وأخرجوكم من دياركم وظاهروا على إخراجكم ومن يتولهم فأولئك هم الظالمون ﴾ 9. خواتە: خوا هەر لەوانە رێتان لێدەگرێ چاکەو دوستایەتی بکەن، کە دژایەتی بانگەوازو دینەکەتان دەکەن و، لە ولات وزێدی خۆتان دەرتان دەپەڕێنن ، وە بۆ دەرپەڕاندنتان لە گەڵ خەڵکانی تر دەبنە دۆست و دستە تێکەڵ دەکەن ودەبنە هاوپەیمان ، دیارە دۆستایەتی لە گەڵ خەڵکانی ئاوادا ، مایەی شیرکە وکارێکی ناهەق وستەمە و، خواش قەبووڵی ناکات .

بەڵێ هەر بۆ دیفاع و بەرەوانی لە خەڵکانی غەیرە دین بوو ، هاتنی ئەو دە ئایەتـە ی سوورەتی/ نیساو/ کە دەفەرموێ : (إنا أنزلنا إليك الكتاب بالحق لتحكم بين الناس بما أراك الله ولا تكن للخائنين خصيما) هەتا دەگاتـە (إلا مـن أمـر بصدقة أو معروف أو إصلاح بين الناس ..) 150- 114. ئـەم ئایەتانـە کـاتی هاتنـە سـەر پێغەمبـەر ﷺ کە کۆمـەڵێ لـە موسڵمانە (ئەنصار)یـەکان تووشی دزیەك دەبن و دەیانەوێ بۆ دەرباز بوون لێی ، بیسەپێنن بە سەر موسایەکدا ، جا بـۆ ئـەوە هەڵسان – بـە شـەو – ماڵە دزراوەکەیان فڕەدایە ماڵی کابرای موسایی بێ ئاگاو بێ خەبەر لەو کارە، بەشکو ئابروویان نەچێت لـە نـاو ئـەو کۆمەڵگەدا ، جا پاش ئەوە چوونە لای پێغەمبەر ﷺ خریکبوو قەناعەتی پێ بکەن و ببێتە پشتیوانیان کە ئەوان ئاگایان لە و شتە نیـە ! جا بـۆ راستکردنەوەی ئەو هەڵەیەو دیفاع لە بێ تـاوانی کـابرای موسـایی ، ئـەو ئایەتانـە هـاتن وفـەرموویان : ئـەم قورئانـەمان بـۆ تـۆ دابەزاند(ئەی پێغەمبەر ! ﷺ) بە هەق وراست ، دە ساتۆش بەم قورئانە –بەوشێوە خوا دایبەزاندووە – هەستە کاری مـەردم بە تێکڕا ئەنجام بدە ، واتە:کێ خاوەن هەقە ، هـەقی بـدەرێ – ئـەگەر موسـاییش بێـت – کێـیش تاوانبـارو ناراستە جەزرەبـەی خۆی وەر گرێ –ئەگەر لە ئەنصاریش بێت - .

خوێنەری بەڕێز ! پاش هێنانی ئەو چەند خاڵ و بڕگەیـە لـە سـەرەوە ، وا دەزانم ئەگەر کـەمێ ئینساف و ویـژدان هـەبێ ، هەقە ددان بە راستی و دادگەری دینی ئیسلامدا بنرێت ، هەقە بگوترێ : لە ئیسلامدا هەموو دینەکان ئازادن و، دینـدارەکانیش بـۆ خۆیـان بـە ئازادانـە مومارەسـەی دروشمـە دینیـەکانی خۆیـان دەکـەن ،وە لـە گـەڵ موسڵمانانیشدا گشت لـە بـەردەم یاسا و شـەریعەتی خـوادا یەکسانن . ئـەم دینـی ئیسلامە، ئەگـەر دینـی خـوا نـەبووبا ، دەبـوو کـابرای موسڵمانی (ئەنصاریی) سـزان دابۆشرایە ورووشکێن نەکرابان ، وە دەبوو بۆ هەڵێك گەڕابان بۆ جوولەکە ، چونکە جوولەکە مێژوویەکی تاڵ وتفتیان لـە گـەڵ موسڵمانەکاندا هەیە ، بەڵام دیارە ئەم پەیامی خـوا لـە هـەموو شـتێك مـەزنترە ، بـۆ چەسـپاندنی دادو یەکسانی هـاتووە لـە نێـو هەموو مرۆڤدا (موسڵمان وغەیرەدین) بێگومان موسڵمانان هەتا بە رێك و راستیی کاری پێ بکەن، هەرگیز لە هەق کلا نـابن ، ئەگەرچی بە زیانی خۆیشیان تـەواو ببێت . خوینـەری هـەقرەو ! ئـەم بابەتـە وەڵامێك بـوو بـۆ مەسـەلەی (ئـازادی مـرۆڤ لـە رووی.. بیرو بۆچوون و .. هەڵبژاردنی نەیار و .. رەخنە گرتن و، نیشتەجێبوون وگواسـتنەوە..) بـە پێـی توانـاو گونجـان کورتـە باسێکمان لێنووسی، هیوادارم - ئەر وەکو پێویستیش نەبێ – توانیبێتم شیتەڵ و روونی بکەمەوە بۆ گوێگران و خوێنەران. ئیتر سەر فراز و بەختیار بن ، وە خواش ئاگادارو چاودێری هەموان بێت.

و صلى الله و سلم و بارك على سيدنا محمد ، و آله الأفاضل ، و أزواجه الطاهرات ، و أصحابه الميامين ، و على كل من دعا بدعوته إلى يوم اللقاء .

احمد کاکە محمود

28- **محرم** 1427 **ك**